

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Andreja Rok

Empatija, navezanost in narcizem mladih v pozni moderni

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Andreja Rok

Mentorica:izr. prof. dr. Metka Kuhar

Empatija, navezanost in narcizem mladih v pozni moderni

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

Empatija, navezanost in narcizem mladih v pozni moderni

Sodobne družbene razmere so močno zaznamovale življenjske izkušnje mladih. Spremembe na trgu dela so mlade prisilile k podaljševanju izobraževanja, posledično pa tudi podaljšanju ekonomske odvisnosti od izvornih družin. Prehod v odraslost je vedno daljši in nepredvidljiv, posledično pa se mladi soočajo s tveganji in negotovostjo. Značilna je osredotočenost nase, mladi svet doživljajo kot grožnjo, od njega pa se ali umikajo ali odzivajo s povečanotekmovalnostjo, narcistično samozaverovanostjo, sposobnost sočutne in empatične obravnave drugega pa je pri prvi kot pri drugi skrajnosti v takšnih razmerah vprašljiva. Ključno vprašanje, ki sem si ga v diplomski nalogi zastavila je, koliko so mladi v današnjem času empatični, ter ali lahko na to vpliva narcističnost, način navezovanja in temeljna prepričanja o svetu, ki se nanašajo na eni strani na dojemanje sveta kot nevarnega, na drugi strani pa kot kompetitivnega. Na podlagi tega sem izvedla kvantitativno raziskavo, katere rezultati so pokazali pomenljivo negativno povezanost s prepričanjem o tem, da je svet kompetitivna džungla, izogibovalno navezanostjo pa tudi spolom. Mladi so se vsekakor izkazali za visoko empatični, lahko pa omenjene povezanosti nakazujejo na upad tovrstne sposobnosti v prihodnje.

Ključne besede: empatija, navezanost, narcizem, mladi, pozna moderna.

Empathy, attachment and narcissism of youth in late modernity

Modern social conditions strongly impacted the life experiences of young people. Changes in the labour market forced them to prolong education and, consequently, prolong economic dependence on their families. The transition to adulthood is increasingly blurred and unpredictable, and consequently young people face risk and uncertainty. Focusing on one's self is characteristic, young people experience the world as a threat from which they either retreat or respond to with increased narcissism and competitiveness, while the capability for compassionate and empathetic treatment of the other in such conditions is questionable. The key question I raised in this thesis is how much are young people today empathetic and whether this depends on narcissism, attachment and fundamental beliefs about the world, based on one hand, to perception of the world as dangerous and on the other hand, as competitive. Based on this, I conducted a quantitative survey, the results of which showed a significant negative correlation with the belief that the world is a competitive jungle, avoidant attachment and genders well. Young people have definitely proven to be highly empathetic, but these links may point to a decline in this type of capability in the future.

Key words: empathy, attachment, narcissism, youth, late modernity.

KAZALO

1	UVOD	6
2	TEORETIČNA IZHODIŠČA	8
2.1	KLJUČNE ZNAČILNOSTI ODRAŠČANJA V POZNI MODERNI	8
2.2	EMPATIJA	10
2.2.1	Opredelitev pojma in narave empatija	10
2.2.2	Spodbujevalni in zaviralni dejavniki empatije	14
2.3	NAVEZANOST	17
2.3.1	Teorija navezanosti.....	17
2.3.2	Navezanost in empatija.....	18
2.4	NARCIZEM	20
2.4.1	Opredelitev in značilnosti narcizma	21
2.4.2	Narcisi v medosebnih odnosih	22
2.4.3	Narcizem in empatija	25
3	EMPIRIČNI DEL	27
3.1	RAZISKOVALNI OKVIR	27
3.2	ZASTAVLJENE HIPOTEZ	27
3.3	METODA DELA	28
3.3.1	Metoda merjenja	28
3.3.2	Zbiranje rezultatov in opis vzorca	29
3.4	REZULTATI	30
3.4.1	Povprečne ocene spremenljivk.....	30
3.4.2	Razlika srednjih vrednosti empatičnosti glede na demografske spremenljivke.....	33
3.4.3	Povezanost med spremenljivkami in preverjanje hipotez	33
4	ZAKLJUČEK	36
5	LITERATURA	37
	PRILOGE	40
	Priloga A: STATISTIČNI PODATKI	40
	Priloga A.1:Demografski podatki	40
	Priloga A.2:Srednje vrednosti in standardni odklon indikatorjev empatičnosti ter povprečna vrednost empatičnosti.....	41
	Priloga A.3: Srednje vrednosti in standardni odklon indikatorjev izogibovalne	

navezanosti ter povprečna vrednost izogibovalne navezanosti.....	42
Priloga A.4: Srednje vrednosti in standardni odklon indikatorjev izogibovalne navezanosti ter povprečna anksiozne navezanosti	42
Priloga A.5: Srednje vrednosti in standardni odklon indikatorjev narcističnosti ter povprečna vrednost narcističnosti.....	43
Priloga A.6: Srednje vrednosti in standardni odklon indikatorjev prepričanja, da je svet nevaren	44
Priloga A.7: Srednje vrednosti in standardni odklon indikatorjev prepričanja, da je svet kompetitivna džungla	44
Priloga A.8: Primerjava srednjih vrednosti empatičnosti glede na demografske spremenljivke	45
Priloga A.9: Korelacijska matrika.....	49
Priloga A.10: Regresijska analiza z demografskimi spremenljivkami.....	50
Priloga A.11: Regresijska analiza s spremenljivkami prepričanje, da je svet kompetitivna džungla, prepričanje o tem, da je svet nevaren, narcističnost in izogibovalna navezanost ..	51
Priloga B: OPREDELITEV DIMENZIJ LESTVICE EMPATIČNOSTI (EAI)	53
Priloga C: ANKETA.....	55

1 UVOD

Generacija poznomodernih mladostnikov je drugačna od prejšnjih v številnih pogledih. Nepredvidljiva in svojevrstna je tako v stilih življenja kot v vedenju, prepričanjih, vrednotah, željah, pričakovanjih in medosebnih odnosih. Zaznamujejo jo procesi, označeni s pojmi, kot so individualizacija življenjskega poteka, razkroj ligatur, izobraževalni pritiski, tveganje, fragmentacija, biografizacija, potrošniško orientiran prosti čas, pomanjkanje spoznavnih orientacij, podaljšani prehodi, jo-jo prehodi itd.

Del teh značilnosti se nanaša na trenutne družbene razmere kot npr. prestrukturiranje trga delovne sile z naraščanjem potrebe po zelo specializirani, izobraženi in fleksibilni delovni sili in ukrepi socialnih politik, ki podaljšujejo obdobje odvisnosti mladih od njihovih izvornih družin. Večina sprememb se je zgodila v zelo kratkem času in posledično se mladi soočajo s tveganji, ki prejšnjim generacijam niso poznana, prehod v odraslost pa je vedno bolj zamegljen in negotov. »Ontološka praznina« ali tudi »prazna prihodnost« je danes značilna za mlade ljudi po vsej Evropi, vzorci socialnega vedenja in individualizirani poteki življenjskih stilov pa postajajo v takem obdobju vedno bolj nepredvidljivi (Renar 2002, 85).

Kapaciteta empatije je v takšnih razmerah še posebno pomembna medosebna in morda celo politična kompetenca, saj lahko ravno ta v večkrat razosebljenem svetu ponovno prebudi občutek povezanosti z drugimi. Omogoča preseči egocentričen pogled na svet in zavzeti t.i. sociocentričen pogled na svet, pri katerem v svojem dožemanju sveta vključujemo tudi druge in lahko tako celoviteje razumemo tako njih kakor sebe (O'Hara v Simonič 2010, 122–123). Postavlja se vprašanje, koliko so mladi, ki so tako nosilci kot pokazatelji družbenih sprememb, v tem obdobju dejansko empatični? Množica informacij, ki je posledica digitalizacije in medijske hiperprodukcije, lahko recimo otežuje pravilno zaznavanje čustev drugih, pretirana zaskrbljenost glede lastne prihodnosti in svojega življenja pa takšno posledico še dodatno potencira. Mladi se danes vse bolj ukvarjajo sami s sabo, svet doživljajo kot grožnjo, posledično pa se od njega umikajo ali pa odgovarjajo s samozaverovanostjo, narcističnost in tudi tekmovalnostjo. Danes prejkone velja, da si ali zmagovalec ali poraženec, in vsak je tako svoje sreče kot nesreče kovač. Značilna je fragmentacija kolektivne izkušnje, ki lahko vodi do manjšega zanimanja za občutke drugih, s tem pa tudi slabšega razumevanja njihovega doživljanja. Na primer longitudinalna študija, opravljena na

ameriških študentih, je pokazala, da se je v zadnjih 30 letih empatičnost pri mladih zmanjšala za približno 40 %, pri tem pa je največji upad nastopil po letu 2000 (Konrath in drugi 2010), raziskovalci slovenske mladine pa ravno po tem letu ugotavljajo, da se je zgodil še dodatni premiki tako v individualizaciji kot v tekmovalnosti.

Tema, ki jo obravnavam v diplomski nalogi, je zelo obširna, zato se bom osredotočila zgolj na določene vidike. Razvojna psihologija zatrjuje, da je ključen predpogoj za dobro razvite empatične sposobnosti primarni odnos med otrokom in starši. Glede na to, da se družbene spremembe odražajo tudi v družinskem življenju, različne manke v tem oziru pa številni teoretiki opredeljujejo kot ključne za oblikovanje posameznikovega (medosebnega) vedenja, sem se primarno osredotočila na stile navezovanja in narcističnost kot dejavnika empatičnosti. Četudi mladi v Sloveniji v različnih raziskavah v povprečju visoko vrednotijo kakovost odnosa s starši, pa to še ne govori nujno, da je odnos med njimi resnično kakovosten v smislu stila navezovanja, prav tako pa to še nič ne pove o njihovi narcističnosti. V obdobju, ko se morajo mladi v tolikšni meri zanesti na svoje lastne sposobnosti, lahko prej pride do negativnega pogleda na druge in tudi do izrazitega precenjevanja sebe, kar pa so ključne značilnosti narcistične osebnosti.

Osrednje vprašanje, ki sem si ga v diplomski nalogi torej zastavila, je, koliko so mladi danes empatični in ali narcističnost in stili navezanosti vplivajo na posameznikovo empatičnost? Zanimalo me je tudi, kakšno je njihovo stališče do sveta: v kolikšni meri ga dojemajo kot nevarnega in ogrožajočega in v kolikšni kot tekmovalnega in brezobzirnega. Prepričanje o svetu lahko prav tako pomenljivo vpliva na posameznikovo empatičnost, slednje pa se lepo sklada s trenutnimi družbenimi razmerami in predvsem odzivanjem mladih na krizo v smislu dveh skrajnostih. V prvem delu naloge bom tako predstavila nekaj ključnih teoretskih izhodišč in s tem opredelila raziskovalni problem in ključne spremenljivke, v drugem delu pa bom preko rezultatov, pridobljenih z anketnim vprašalnikom, pregledala povezanost med samimi navedenimi spremenljivkami, ter povzela ključne ugotovitve in nastavke za nadaljnja preučevanja.

2 TEORETIČNA IZHODIŠČA

2.1 KLJUČNE ZNAČILNOSTI ODRAŠČANJA V POZNI MODERNI

Ena izmed ključnih značilnosti mladih v pozni moderni je podaljševanje mladosti, ki zavzema vedno več mladih, predvsem v Sloveniji. Slednje je posledica sprememb na trgu delovne sile, ki so mlade prisilile k podaljševanju izobraževanja, vedno manjše priložnosti za zaposlovanje pa posledično pomenijo negotove prehode v odraslost in v avtonomno ekonomsko neodvisnost. Na psihološki ravni posameznikov ima lahko to različne posledice.

Bauman ugotavlja, da je življenje, ki je polno nenehnega pregledovanja osebnih projektov in sprememb, lahko izjemno zahtevno in izčrpavajoče (v Šaponja 2010, 15). Mladi se soočajo s težavami pri identifikaciji z družbo odraslosti in svojimi bodočimi vlogami, značilen je razpon med povečano individualno odgovornostjo in izkušanjem dejanske nemoči in ranljivosti (Rener prav tam, 16), to pa lahko rezultira v zavračanje samopodobe, eksperimentiranje s samim sabo in v intenzivno preizkušanje različnih življenjskih stilov, ki zaznamujejo tudi poznejšo odraslost. Posledično je značilno nihanje v odnosu do sebe, ki se giblje med občutkom nezadostnosti in onnipotentnosti, potrebi po dinamiki, spremembah, razvoju ter strahu pred statičnostjo in stabilnostjo, ki lahko vodi tudi do hujših psiholoških problemov (Ule 1996a, 21). Tako v stališčih kot v vedenju lahko slednje rezultira v življenjski demoralizaciji, ki jo označuje občutek nemoči, določenih strahov, ki jih mladi vidijo v prihodnosti, in na splošno potlačenega razpoloženja v vsakdanjem življenjskem svetu (Ule v Šaponja 2010, 16).

Mladinske študije opravljene na slovenski populaciji v zadnjih 30 letih ugotavljajo, da se odziv na krizo in negotove prehode kaže v preusmeritev iz ukvarjanja z družbo k ukvarjanju s samim sabo. Generacija devetdesetih je tista, ki »ima probleme«, zato usmerja pozornost predvsem nase. V ospredju je zasebnost, mladi najbolj cenijo mir in varno življenje, po ekonomsko pomoč pa se zatekajo k staršem. Take ugotovitve kažejo na to, da velik del mladih svet prej doživlja kot grožnjo kot pa izziv, ter da se posledično raje umika, kot pa da bi nanj aktivno odgovorili (Ule 1996b, 23).

Na vrednotni ravni posameznikov se to odraža v premiku od močnih ideoloških vrednot k partikularnim vrednotam, ki so bližje posameznikovemu izkustvu. Izrazita je potreba po

varnosti in opori, ki se kaže v povečani senzibilnosti za medosebne odnose in kvaliteti vsakdanjega življenja (Ule 1996c, 241), hkrati pa je pomembna tudi pravica do individualnosti. Osebne potrebe so bolj cenjene kot vse drugo, kolektivne pravice, kot npr. enakost in demokracija, pa niso poudarjene. Najpomembnejše izražene vrednote slovenske mladine so zdravje, resnično prijateljstvo in družinsko življenje, poleg tega pa tudi liberalne vrednote v smislu svobode mišljenja in delovanja, karieristične vrednote, kot je uspeh v šoli, pa tudi globalne vrednote, kot je mir na svetu (Ule in Kuhar 2002, 53–54).

Najnovejše raziskave mladine ugotavljajo, da se je v zadnjih desetih letih zgodil še dodaten premik v smeri individualizma, ki se kaže predvsem v povečani tekmovalnosti. Pri omenjenih vrednotah opažajo rahlo znižanje vseh povprečnih ocen, razen pri vrednoti »imeti moč nad drugimi«. Poleg tega je identifikacija mladih z obema trditvama kolektivistične usmerjenosti upadla, hkrati pa je naraslo strinjanje z individualističnima trditvama. Strinjanje ali zelo strinjanje se je pri trditvi »moja sreča je zelo odvisna od ljudi okrog mene« zmanjšalo s 84,2 % na 79,8 %, pri trditvi »dobro se počutim, kadar sodelujem z drugimi« pa s 54,6 % na 45,9 %. Po drugi strani se je delež posameznikov, ki se strinja ali popolnoma strinja s trditvijo »rad sem poseben in različen od drugih« dvignil s 23,7 % na 27,7 %, pri trditvi »brez tekmovalnosti ni uspešne družbe« pa s 33,4 % na 46,7 %. Odgovor mladih na negotove družbene razmere in prehode se v Sloveniji torej vedno bolj kristalizira: posameznik kot merilo in tekmovanje z drugimi kot strategija (Musil in Lavrič 2011, 397–402).

2.2 EMPATIJA

Sposobnost empatije je univerzalna lastnost, saj presega vsako kulturo, religijo ali spol. Je spontana in naravna sposobnost vsakega človeškega bitja (O'Hara v Simonič 2010, 142). Pojem empatija je prišel v široko uporabo z začetkom 20. stoletja, ko je postajalo razumevanje občutkov drugih in njihovo doživljanje problematično zaradi družbenih sprememb. Tradicionalne kulture je zaznamovala visoka stopnja kolektivitete in skupnih izkušenj, kjer so ljudje preprosto sklepali, da se drugi odzivajo na dogodke enako, sedanost pa kot posledica postmoderne industrijske in masovne družbe vodi v fragmentacijo kolektivnih izkušenj (McLeod v Simonič 2010, 123).

2.2.1 Opredelitev pojma in narave empatija

Pojem empatija ima za sabo kratko a zelo bogato zgodovino, zaznamovano z nestrinjanji in neskladnostjo tako v razumevanju kot v opredelitvi. Različne definicije so pogosto nejasne in preveč abstraktne, poleg tega pa mnogi teoretiki opisujejo samo posamezne komponente in vidike tega kompleksnega in obširnega pojava (Verducci v Simonič 2010, 135).

Na podlagi besede *die Einfühlung* sta pojem iz estetike v psihologijo privedla Theodor Lipps (1903) in Edward Tichener (1909). *Die Einfühlung* dobesedno pomeni »čustvovanje v drugega« ali tudi »vživljanje«, ki pa ni enako *Mitgefühl*, ki pomeni »čustvovanje skupaj z drugim«, kar bi danes lahko poimenovali simpatija. Lipps je z vživljanjem mislil na težnjo projiciranja opazovalca v predmete opazovanja, ki izvira iz posameznikovih občutij in notranjega doživljanja, povezanega z zaznavo fizičnih in socialnih objektov. Tichener, ki je pojem *die Einfühlung* na podlagi grškega pojma *empathia* prevedel v izraz *empatija*, to razume kot »ohranitev ideje jaza, projiciranega v zaznani predmet«. Po njegovo se lahko notranjemu doživljanju druge osebe približamo le z notranjim kinestetskim posnemanjem in ne z analognim sklepanjem (Lamovec 1987, 233). Na podoben način so empatijo poskušali opredeliti tudi nekateri kasnejši avtorji, kjer na primer Finichel (1954) poudarja, da je empatija afektivna posledica mehanizma identifikacije, in je torej sestavljena iz identifikacije z drugo osebo ter zavedanjem lastnih občutij po identifikaciji, Schachel (1950) poudarja pomen projekcije, katere vsebina je lahko zavedna, sam proces pa je nezaveden, Robinson (1973) pa poudarja, da sta projekcija in empatija dva ločena pojma, saj prva pomeni lociranje zaznav zunaj sebe, druga pa pomeni mentalno in domišljijsko vnašanje sebe v elemente

objekta. Kakorkoli, vsem teorijam je skupno to, da poudarjajo predvsem emocionalni odziv opazovalca, ki vključuje tako razumevanje čustvenega doživljanja drugega, kot tudi afektivno doživljanje drugega. Po teh pojmovanjih je proces empatije razmeroma primitiven in avtomatičen, ter pomeni prehodno zabrisanje meja med subjektom in objektom. Značilna je skladnost med emocionalnim skladjem subjekta in opazovane osebe, nastane pa s pomočjo kinestetičnih in drugih občutkov oz. mehanizmom identifikacije (prav tam, 234).

Nasprotno so se dokaj zgodaj začele razvijati tudi teorije, ki so poudarjale predvsem kognitivni vidik. Kohler (1929) je bil tako eden izmed prvih, ki je trdil, da je empatija bolj razumevanje občutij drugega kot pa čutenje teh občutij z njim. Mead (1934) ob tem pravi, da je pri tem izrazito pomembna diferenciacija jaz-drugi, empatijo pa opredeli kot sposobnost razumevanja drugega. Domneval je, da se socialna empatija razvije s prevzemanjem vlog drugega in posnemanjem, proces empatije pa opredeli kot mehanizem, s katerim napovedujemo stališča in vedenje drugega (Simonič 2010, 38–41). Tudi Rogers (1957), ki vidi empatijo sicer kot veščino, predstavljeno s strani terapevtske zmožnosti povezovanja s pacientom, poudarja, da je razlikovanje med lastnim jazom in jazom nekoga drugega eno izmed ključnih delov empatije (v Lietz in drugi 2011, 105). Čeprav vključuje občutljivost za čustva in potrebe klienta, obravnava empatijo predvsem kot razumski pojav. Njegovo pojmovanje empatije je blizu številnim sodobnim poimenovanjem, ki tudi emocionalno empatijo ne enačijo več z doživljanjem podobnih emocij (Lamovec 1987, 235).

Danes velja splošno prepričanje, da je empatija kompleksna afektivno-kognitivna sposobnost oz. tako racionalno kot čustveno dogajanje, ki temelji na sposobnosti postavljanja v položaj drugega in vživljanja vanj (Ule 2009, 302). Obe komponenti sta v vsakdanjem življenju in v izkustvu močno medsebojno prepleteni, neločljivi in delujeta kooperativno, sočasno, sicer pa je prevladujoči vidik odvisen od samega trenutka v katerem se empatija odvija, pa tudi od starosti in razvojne stopnje osebnosti posameznika (Price Tangeny in Dearing prav tam, 144). Lahko jo pojmujejo kot kognitivni produkt, ki ga medirajo emocije ali pa kot emocionalni produkt, ki ga medirajo spoznavnost (Lamovec 1987, 235). Prava empatija namreč ni mogoča brez vsaj delne prisotnosti čustev, a če čustev ne podpira spoznavno razumevanje, lahko postane preplavljenost s čustvi kaotična in pomeni preveliko zlitje z drugo osebo (Feschbach prav tam, 145). Spoznanje o drugem je sicer skoraj takšno, kot da bi bilo iz prve roke, vendar je pomembno poudariti »kot da«. Potreben je dobro diferenciran jaz, hkrati pa mora biti

opazovalec tako prilagodljiv, da lahko vstopi v drugega in hkrati občuti enakost in različnost od njega (Eisenberg in Strayer v Simonič 2010, 137). Empatija je torej tudi oblika povezanosti z drugimi, slednje pa je temeljni gradnik pozitivne rasti in razvoja (Zahn-Waxler v Simonič 2010, 136). Najbolj splošno bi jo lahko definirali kot sposobnost, ki omogoča občutiti, dojeti ali ubesediti to, kako oseba doživlja določeno stanje, iz česar pa je razvidno, da gre za pojav, ki ima več razsežnosti (Bohart in Greenberg v Simonič 2010, 136).

Številni avtorji so mnenja, da je za lažje razumevanje tega, kaj empatija je, potrebno jasno opredeliti, kaj empatija ni. Empatija tako ni enaka sočutju ali simpatiji, čeprav so meje med njimi lahko zabrisane. Sočutje pomeni, da čutimo usmiljenje do težav drugega, podoživljamo njegove občutke in jih čutimo, za kar pa je značilno pomanjkanje identifikacije. Kadar je nekdo sočuten, je zaskrbljen zaradi bolečine drugega (Ule 2009, 303), pri tem pa ni nujno, da se čustveno stanje ujema z opazovano osebo. Opazovalcu je na primer lahko hudo za drugega, tudi ko ta ne čuti kakšne posebne stiske nad svojim položajem (Preston in de Wall v Simonič 2010, 139). Empatija pa je veliko bolj kompleksen pojav in pomeni več kot to, saj ne samo čutimo, ampak tudi razumemo težave drugega, znamo se vanj vživeti. Kadar smo empatični, bolečina drugega postane začasno, za ta trenutek, naša lastna. Zaradi vpletenosti kognitivne komponente lahko težave razumsko predelujemo in najdemo tudi rešitve zanje. Empatični smo lahko brez sočutja in tudi brez tega, da se strinjamo z razlogom za bolečino in težave drugega. Omogoča nam, da bolje razumemo dejanja drugega, medtem ko sočutje tega ne omogoča vedno (Ule 2009, 303).

S tem ko empatijo postavimo v polje medosebnih odnosov, lahko opazimo, da pri tem ne gre zgolj za pasivno prepoznavanje misli in čustev drugega, ampak da stopa v ospredje tudi dejavni vidik, ki pripomore h kritičnemu razmišljanju, spremembi družbene zavesti in upoštevanju celotnega konteksta, posledično pa tudi v konkretna dejanja (Boler v Simonič 2010, 124). Kljub številnim definicijam se danes večina kliničnih psihologov strinja s tem, da potrebuje prava empatija tri različne veščine: zmožnost deljenja čustev z drugim, kognitivno zmožnost ugotavljanja kako se druga oseba počuti, in družbeno koristne namere k sočutnemu odzivanju na stisko drugega (Decety in Jackson 2006). Te tri različice potekajo v zaporedju 1-2-3: opazim te, čutim s teboj in zato ti pomagam (Goleman 2010, 59).

Novejše raziskave, predvsem s področja nevroznanosti, so tako najprej poskušale natančno ugotoviti, kaj se v procesu empatičnosti znotraj posameznika dogaja. Z uporabo

magnetne resonance možganov so potrdili številne predhodne teorije, in sicer da se naše telo ob opazovanju dejanja drugega podzavestno odziva na to dejanje, kot da bi sami izvajali to dejanje in ga ne samo opazovali (Jackson v Gardes in drugi 2011, 84). Takšen pojav so poimenovali zrcaljenje, del, ki se v možganih pri tem aktivira, pa sistem zrcalnih nevronov. Ko opazujemo geste, mimiko obraza, držo drugega ipd., je naša nevrološka mreža spodbujena z "deljeno reprezentacijo", rezultat tega pa je simulacija izkušnje s tistim, ki ga opazujemo. Zrcaljenje naj bi bilo ljudem prirojeno (Iacoboni v Gardes in drugi 2011, 84–85), sicer pa je takšno avtomatično in nenamerno afektivno odzivanje samo del empatije. Nevroznanstveniki pravijo, da obstajajo tudi kognitivne komponente (Gardes in drugi 2011, 85). Decety in Jackson so na podlagi omenjenih odkritij razvili konceptualizacijo empatije, ki temelji na interakciji štirih nevrnalnih mrež, pri čemer je vključeno tako nenamerno afektivno odzivanje na drugega kot namerno razumsko procesiranje tovrstne izkušnje. V tem oziru govorijo o afektivni delitvi, samozavedanju, zavzemanju perspektiv drugega in emocionalni regulaciji. Samozavedanje in emocionalna regulacija sta pri tem ključnega pomena, saj lahko, če oseba nima dobro razvitih tovrstnih sposobnosti, opazovanje čustvenega stanja drugega privede do lastne osebne stiske in ne do empatične skrbi za drugega (v Gardes in drugi 2011, 85)¹.

S tega vidika zgleđa, kot da je empatija prirojena in skoraj avtomatična, vendar pa je v določeni meri tudi rezultat učenja in različnih socialnih interakcij. Gre za sposobnost, ki se jo naučimo v družbi, in je kot taka torej tudi rezultat socializacijske prakse. Gardes in drugi (2011, 85) v tem oziru govorijo o t.i. socialni empatiji, torej o zmožnosti razumevanja okoliščin drugega, v smislu njegovih življenjskih razmer, kar pa je po njihovem mnenju ključen vidik holistične konceptualizacije empatije. Tudi Ule navaja podobno, in sicer da ima empatija etično komponento oz. skrb za dobrobit drugega, ki predstavlja ključno akcijsko dimenzijo empatije in ki nas spodbuja, da prevzamemo odgovornost za dobro počutje drugega (2009, 303).

S takšno konceptualizacijo empatije se strinjam tudi sama. Empatija je torej osebna značilnost in sposobnost, je pa tudi etična norma in stališče, ki usmerja naše delovanje in

---

¹ Podrobnejši opis omenjenih dimenzij se nahaja v prilogi B. Na podlagi takšne konceptualizacije je zgrajena lestvica, ki sem jo uporabila za merjenje empatičnosti.

sproži občutek socialne odgovornosti za ljudi (Bierhoff in Klain v Ule 2009, 305). To, da si empatičen, torej pomeni, da izkusiš afekt drugega, ga procesiraš in na podlagi tega deluješ. Ljudje seveda doživljamo te tri aspekte različno močno, saj gre pri tem, kot pravijo Gerdes in drugi (2011, 86), za dinamično naravo empatičnosti. Posamezniki imajo različne stopnje drugi razvitosti veščin za učinkovito in kognitivno procesiranje, poleg tega pa lahko imajo tudi različno moč povezav v nevralnih poteh.

2.2.2 Spodbujevalni in zaviralni dejavniki empatije

Empatija je najmočnejša, ko se povsem osredotočimo na drugo osebo in se z njo čustveno povežemo. Sicer pa se ljudje razlikujemo po zmožnosti, pripravljenosti in interesu, da nekemu posvetimo pozornost (Goleman 2010, 52). Veliko dejavnikov lahko tako vpliva na to, ali bomo usmerili svojo pozornost, čustva in s tem tudi empatijo, in če ja, kam jo bomo usmerili. Brezbrižnost je lahko situacijska značilnost ali pa tudi trajnejši individualni manko.

Ule pravi, da je najosnovnejši pogoj za razvoj empatije spoznanje o medsebojni povezanosti, soodvisnosti in sodelovanju med ljudmi. Povezana je z etiko skrbi in je s tem pomembna osebna norma ter stališče, ki se odmika od prepričanja, da je za človeka značilen egocentrični individualizem, in ki nasprotno temelji na teoriji o odnosnosti in soodvisnosti človeške narave. Vodilno načelo etike skrbi je, da ljudje za preživetje potrebujemo drug drugega, oporo, komuniciranje, odnose in razmerja skrbi. Preko tega se naučimo spoštovati ljudi, še posebno tiste, ki so velikodušni in požrtvovalni (2009, 304–305).

Sicer pa, če družba temelji na normi »vsak je svoje sreče kovač«, se že otroci naučijo brezbrižnosti do sočloveka. Pri tem gre za predpostavko o »pravično urejenem svetu«, ki temelji na prepričanju, da vsak dobi to, kar si v življenju zasluži, in da je vsak sam kriv za svojo srečo in nesrečo. Takšno prepričanje je posledica naivne ideologije liberalnega kapitalizma, po katerem naj se vsak znajde tako kot ve in zna. Raziskovalci so odkrili, da je to močan zaviralni dejavnik pri nujenju podpore, čeprav lahko v določenih okoliščinah ravno takšno prepričanje privede do tega, npr. ko smo prepričani, da oseba ni slab človek ali da se ji godi krivica. Osebe s takim prepričanjem so takrat lahko motivirane k temu, da v svojem svetu spet vzpostavijo red (Rubin in drugi prav tam, 306–307). Nekateri avtorji govorijo tudi o normi pravičnosti, po kateri so ljudje pripravljeni ljudem nuditi podporo le, če imajo od tega kakšno korist oz. če se investicija v to splača. Takšen vidik se zdi sicer preveč egoističen in v

nasprotju s pojmom empatije, vendar raziskovalci ugotavljajo, da je v vsakdanjem življenju le malo takih primerov, kjer ne bi bilo v ozadju vsaj nekaj preračunljivosti (Ule 2009, 307). Pri vsem omenjenem je govora o dinamični komponenti empatije, ki sama po sebi še ne govori tudi o sposobnosti vživljanja in razumevanju drugih. Osebe s takšnimi prepričanji so torej lahko empatične, če to želijo, vendar po mojem mnenju ne v takšni meri kot tiste, ki se od tega odklanjajo.

Pomemben del empatije in etike skrbi je tudi zaupanje, torej da drugim dovolimo in omogočimo, da se odzivajo na naše težave, da se zanesemo na druge. Osebi zaupamo, da bo skrbno ravnala z našo odvisnostjo od nje (Ule 2009, 304). Večje zaupanje kot imamo do ljudi, bolj bomo do drugih odprti, večja pa je verjetnost, da bomo tudi empatični.

Prestonova in de Wall trdita, da je sodobna družba in virtualna oddaljenost v človekovem življenju ustvarila anomalijo, ki pa jo zdaj jemljemo kot pravilo. Doba elektronske pošte, hitrega življenja in sprememb vedno bolj omejuje samodejno in pravilno zaznavanje čustvenih stanj drugega, brez česar pa je empatija nemogoča (Goleman 2010, 63). Ekman tudi pravi, da je eden izmed ključnih problemov današnje dobe to, da nam je prikazana vsaka najmanjša stiska in trpljenje, ki se je zgodila kjerkoli v svetu, v splošnem pa vsaj direktno ne moremo proti temu narediti nič. To lahko naredi afektivni odziv (avtor to poimenuje emocionalna empatija) brezpomenski, saj vzpostavlja objektivni odnos, ki vodi do indiferentnosti in ne do dobro naravnane skrbi (Goleman 2007). Sociologi so tudi mnenja, da ljudje na prepolnih mestnih ulicah po vsem svetu manj pogosto opazijo drugo osebo in ji ponudijo pomoč, razlog za to pa je pojav urbane zamaknjenosti. Takšno stanje zamišljenosti se pojavi, da se ubranimo množice dražljajev, ki nas obdajajo, s tem pa odrinemo od sebe tudi potrebe drugih. Neprijetne občutke ob pogledu na nekoga v stiski meščani tudi pogosto premagujejo tako, da reflektivno usmerijo pozornost stran (Goleman 2010, 52–53).

Ule pravi, da tudi ljudje, ki so sicer empatični in pripravljeni na podporno komuniciranje, ne bodo pomagali, če so v stiski s časom, so potrti ali slabe volje, ali če so sami v stresni situaciji (Ule 2009, 306). Naša pozornost je, gledano s tehničnega vidika, namreč omejena. Z večanjem izziva številnejše zahteve vedno bolj obremenjujejo našo sposobnost za pozornost. Znaki zaskrbljenosti preplavijo ključna območja možganske prefrontalne skorje in se kažejo kot raztresenost, ki pa odvrta pozornost od tega, s čimer se ukvarjamo. Bolj kot smo zaskrbljeni, težje in manj natančno se bomo vživeli v druge, prav tako pa velja tudi

obratno (Goleman 2010, 55–56). Takšno situacijsko stanje pa lahko posplošimo tudi na trajnostni vidik. Goleman namreč pravi, da kakršna koli oblika obrnjenosti vase empatijo uničuje, saj se s tem, ko se osredotočamo nase, naš svet krči, lastne težave in skrbi se nam zdijo velike, sposobnost za povezovanje pa se s tem zmanjša (prav tam, 56).

Razvojna psihologija poudarja, da so za razvoj empatije ključna prva leta otroštva. Otrokov prvi odnos, zlasti z materjo, je tisti, ki daje osnovo za oblikovanje krogotokov, ki omogočajo procesiranje čustev pri določeni osebi, to pa bolj ali manj zaznamuje sposobnost za vstopanje v čustvene odnose kasneje v življenju (Simonič 2010, 159). Posamezniki, ki s starši niso oblikovali primerne odnosa navezanosti, lahko kasneje kažejo motnje v sposobnosti empatije oz. dojemanju, procesiranju in interpretiranju čustvenih stanj drugih ter tudi ostalih socio-emocionalnih informacij (Schore v Simonič 2010, 159). Tudi navezanost ima torej lahko pomemben vpliv na posameznikovo empatičnost.

2.3 NAVEZANOST

Navezanost je močna potreba in želja po fizični navzočnosti in podpori drugega, ki se aktivira zlasti v težkih in obremenilnih situacijah za posameznika. Od tistega na katerega smo navezani pričakujemo toplino, podporo, zaščito in spoštovanje, kar pomeni, da ni odvisna zgolj od osebe, ki se čuti navezano, ampak tudi od osebe, ki tesen in pozitiven medosebni odnos lahko ponudi. Ta oseba mora biti tako sposobna kot pripravljena oblikovati in ohranjati tesne odnose ter čustveno bližino. Navezanost je torej lahko tako enostranska kot obojestranska (Ule 2009, 324).

2.3.1 Teorija navezanosti

Primaren cilj navezovanja je zmanjšanje anksioznosti in vzdrževanje varnosti. Sistem navezovanja se med otrokom in njegovim skrbnikom pojavi v zgodnjem otroštvu ter se kasneje v življenju aktivira takrat, ko se posameznik sreča z nevarnostjo in ko išče zaščitno bližino drugega (Weber in Federico 2007, 392). Po Bolwbyjevem mnenju je otrokova navezanost na pomembne druge – pravi jim tudi liki navezanosti, predvsem mati – biološko pogojena, vendar se najprej oblikuje pod vplivom interakcijskih vzorcev med otrokom in pomembnimi drugimi. Za razvoj navezanosti so ključnega pomena prva leta otroštva, zlasti negativne izkušnje iz tega obdobja, kot so zanemarjanje, odsotnost staršev, surovo ravnanje z otrokom ipd. Ta izkušnja se v duševni strukturi otroka ponotranji in postane sestavina njegove individualnosti. Ponotranjeni vzorci otrokovih interakcij s pomembnimi drugimi v njegovem nadaljnjem življenju lahko sooblikujejo njegove medosebne odnose (Ule 2009, 325). Interakcija otroka z osebami, ki zadovoljujejo njegove osnovne potrebe, podpirajo v njem občutek gotovosti in gradijo *pozitivni, delujoči model odnosov*, miselne reprezentacije pomembnih drugih in samega sebe v odnosu. Če lik navezanosti v dajanju podpore in zaščite ne deluje zanesljivo, se nasprotno v njem izoblikuje *negativni model odnosov* (Shaver in Mikulancer v Ule 2009, 325).

Avtorji, ki so razvijali Bolwbyjeve model navezanosti, sicer ugotavljajo, da se vzorci navezanosti na pomembne druge v življenju posameznika spreminjajo. Močan dejavnik spremembe so spremembe v izvorni družini, npr. odsotnost staršev, rojstvo brata ipd., ter izkušnje prvih intimnih odnosov v adolescenci in odraslosti (Shaver, Mikulancer v Ule 2009, 326). To seveda ni edini dejavnik odnosnih strategij in odnosne dinamike pri odraslem

posamezniku, se pa ta vzorec vgradi v kognitivne sheme in mentalne predstave odnosov, ki zajemajo kompleksno, raznovrstno strukturo epizodnih, odnosno specifičnih reprezentacij navezanosti (Ule 2009, 326).

Mikulincer in Shaver pravita, da privedejo ponavljajoče epizode uspešnega navezovanja do varnega stila navezanosti v odraslosti, ki ga zaznamuje samozavest, empatija, zaupanje in harmonični svet naklonjenih ljudi. V nasprotnem primeru, ko v iskanju zaščitne bližine ne naletimo na čustveno dosegljive figure navezovanja, pa je ublažitev osebne stiske lahko motena. Stiska, izzvana v srečanju z nevarnostjo, je v tem primer soočena z resnimi dvomi o pridobitvi varnosti, o tem, da je svet varen in harmoničen, da so drugi vredni zaupanja in da ima jaz dovolj potrebnih virov za obvladovanje pritiska (Weber in Federico 2007, 392). Slednje lahko privede do enega izmed dveh ne-varnih stilov navezanosti, odvisno od kompenzacijskih strategij, ki se jih uporablja za zmanjševanje napetosti. Nekateri teoretiki predpostavljajo, da gre pri tem za preveliko aktivacijo ali deaktivacijo sistema navezovanja. Pri prvem se to kaže v anksioznem stilu navezanosti, kjer postane posameznik pretirano obremenjen z iskanjem zaščitne bližine in konstantnim oprezanjem po razpoložljivosti emocionalnih podpor, drugi pa se kaže kot izogibalni stil navezanosti, kjer posameznik ne verjame v to, da bi iskanje zaščitne bližine lahko bilo uspešno, s čimer postane čustveno oddaljen od likov navezanosti in se pri obvladovanju grožnje in vzpostavljanju emocionalnega ravnovesja raje zanese samo nase (prav tam, 393).

Pri govoru o stilih je potrebno poudariti, da gre pri tem za delovne modele navezovanja, ki niso stalni, ampak se lahko v različnih življenjskih obdobjih posameznika tudi spreminjajo.

2.3.2 Navezanost in empatija

Mario Mikulincer (v Goleman 2010, 204) meni, da lahko občutek anksioznosti pri ne-varni navezanosti zmede, potlači ali povozi prirojen altruistični impulz, ki izhaja iz empatije z osebo v stiski. Vsak od treh načinov navezovanja, torej izogibajoči, anksiozni in varen, različno vpliva na sposobnost empatije pri posamezniku. Ljudje z varno navezanostjo pomagajo, tiste z ansiozno navezanostjo preplavijo lastne mučne reakcije in ne pomagajo, posamezniki z izogibajočo navezanostjo pa niso ne vznemirjeni niti ne pomagajo.

Ljudje z varno navezanostjo se uglasijo s stisko drugih najboljše, nagnjeni so k aktivni skrbi v

svojih odnosih, pa naj gre za bližnje odnose ali tujce (prav tam).

Anksiozni ljudje se uglasijo s preveliko občutljivostjo, zato se ob trpljenju druge osebe še bolj vznemirijo. Tujo bolečino sicer čutijo, vendar pa lahko ti občutki prerastejo v osebno empatično stisko, pri kateri je stopnja vznemirjenosti tako močna, da jih povsem preplavi (prav tam). Pri tem lahko pride do prekrivanja v zaznavah med lastnim jazom in jazom drugega, ki je posledica slabe emocionalne regulacije, rezultat tega pa je lahko povečano osredotočanje nase in nenaklonjen odziv na emocionalno stanje drugega (Decety in Jackson 2006, 54). Takšni ljudje so dovzетnejši za čustveno preutrujenost, saj zaradi lastne bolečine ob sočutju s tujim trpljenjem pregorijo (Goleman 2010, 204).

Za izogibajoče se ljudi je značilno, da se pred bolečimi čustvi branijotako, da jih potiskajo. V samoobrambi preprečijo že samo čustveno okužbo in sicer tako, da se pred njo zaprejo in se s tem zaščitijo pred trpljenjem drugega. Empatija je pri njih šibka, zato le poredko pomagajo, izjemoma pa to storijo le takrat, kadar menijo, da ima tako dejanje za njih lahko kakšno korist (prav tam).

Če občutka za skrb pri sebi nimamo, je torej ne moremo niti približno priskrbeti drugim. Mikulincar na podlagi svoje raziskave ugotavlja, da ko se občutek varnosti pri posamezniku okrepi, lahko tudi anksiozni ljudje premagajo svojo empatično stisko in s tem vedenje, izogibajoči se ljudje pa še vedno ne čutijo empatije in s tem še naprej tlačijo svoj altruistični impulz, razen če od pomoči nimajo kakšne koristi (prav tam).

2.4 NARCIZEM

Fenomen narcizma je v sodobnem času priljubljen predmet raziskovanja. Številni avtorji so mnenja, da je narcizem tipično ali celo prevladujoče osebnostno stanje sodobne družbe, ki povečuje stališče "najprej jaz", kar pa naj bi se še posebej izražalo pri mladih.

Moderni svet z vrednotami materialne hiperprodukcije in potrošništva naj bi v ospredje postavljal tipične narcistične vrednote: denar, moč, ugled, lepota in mladost. Ob spreminjanju načina življenja v družinah se pri ljudeh opaža vedno več problemov s pristnim doživljanjem, avtonomno motivacijo, realnim vrednotenjem ter doživljanjem sebe, pri tem pa je opaziti izrazito ranljivost, silne izbruhe besa in destruktivnosti, ki sledijo kadar narcistični posameznik doživi frustracijo (Matjan Štuhec 2009, 64). Lasch (1979/2012) pravi, da ponujajo sodobne razmere dokaj natančno sliko "osvobojene osebnosti" z vso njeno očarljivostjo, navideznim zavedanjem o lastnem stanju, hipohondrijo, izogibanjem vsakršni odvisnosti, nesposobnosti žalovanja, varovalno površinskostjo ter strahom pred starostjo. Videti je, kot da je narcizem najboljši način za obvladovanje napetosti in tesnobe sodobnega življenja.

Ziehe je ugotavljal, da se med mladimi izoblikuje posebna vrsta narcizma, infantilno razvitega jaza in nadjaza. Posledica tega je po njem nerazrešeno občutje ogroženosti in strahu, ki je prekrito z iluzijami o vsemogočnem jazu in popolni zadovoljitvi želja. Njegova teza izhaja iz protislovij sodobne družine – odsotnost ojdipskega konflikta z očetom in pretirana simbiozna zveza z materjo, ki predstavlja izhodišče nastanka narcizma. Nadalje se nanj veže še učinek šole, ki s čustveno izpraznjenim odnosom sili mlade k ločevanju svojega doživljanja in osebnosti od svojih storitev, krepijo pa ga tudi sodobne mladinske kulture, na podlagi katerih mladi vsaj v fantaziji ustrezajo svojim narcističnim potrebam in se s tem izognejo frustracijam, ki jih doživljajo doma in v šoli (v Ule 1986, 228–229).

Sodobni teoretiki govorijo o tem, da narcizem pri mladih krepijo predvsem nove tehnologije, kjer so najpomembnejša socialna omrežja, kot so Facebook, Myspace, Youtube ipd., ki so med mladimi izjemno popularna. Twenge in Campbell pravita, da je že po samih imenih tovrstnih omrežij jasno, da spodbujajo narcizem, sicer pa posamezniki preko njih uporabljajo različne načine samopromocije (2009, 107). Buffardi in Campbell sta v svoji raziskavi potrdila, da je narcizem predvidel višjo stopnjo družbene aktivnosti na spletnih skupnostih in

več samopromocijskih vsebin v različnih aspektih. Pozitivno je povezan s številom prijateljev in objav, samopromocijskimi vsebinami o sebi, objavljenimi fotografijami in seksualnostjo (2008, 1310).

2.4.1 Opredelitev in značilnosti narcizma

Izraz narcizem z vsemi njegovimi izpeljankami izhaja iz grške mitologije, in sicer iz zgodbe o Narcisu, ki ga je lastna podoba tako prevzame, da se zaljubi v svoj odsev v vodi. Vanj se zaljubi tudi nimfa Eho, ki pa ostane prezrta, saj z njegovim samoobčudovanjem ne more tekmovati (Goleman 2006/2010, 119). V psihologiji pritegne narcizem širše zanimanje s Freudom, ki ga pojmuje kot tip navezanosti nase prej kot na drugega (Baranger v Campbell in Foster 2007a, 116). S fenomenom narcizma nakaže patološko čutenje veličine, ki je rezultat nasprotujočih se procesov znotraj osebnosti. Narcistična poteza po njegovo v negativnih razmerah zagotavlja ravnotežje med libidalno in destruktivno energijo (Flere in Musil 2011, 427).

Že zgodovinsko gledano je narcizem povezan s samospoštovanjem in težavami pri njegovem ohranjanju, iz tega vidika pa ima širok opus preučevanja tako kot klinični kot socialno psihološki konstrukt. Opišejo ga besede, kot so aroganca, domišljavost, prevzetnost, grandioznost in egocentričnost. Takšna oseba je polna samega sebe, bahava, ima pretirano napihnjeno podobo o svojih zmožnostih in dojema sebe kot izjemno osebo (Twenge in Campbell 2009, 18). Obravnava se ga kot kontinuum, ki se giblje od zdravega narcizma, za katerega je značilno zdravo čutenje samozavesti in veličine, pa do patološkega narcizma, kjer je narcizem že tako zažrt v osebnost, da ima razsežnosti osebnostne motnje (Ronningstram v Ziherl 2005, 23).

Bečaj (2005, 93) pravi, da je težnja po tem, da doživljamo samega sebe kot pomembnega, uspešnega, lepega, močnega in pri čemer smo vsaj malenkost boljši od drugih, normalna. To je razpoznavno tudi v t.i. osebni pristranosti, ki naše zaznavanje usmerja tako, da se prilega dobremu mnenju o samem sebi. V vsakdanjem življenju naj ta težnja ne bi povzročala posebnih težav, saj ne kaže na odklanjanje drugih in sovražnost, ampak zgolj za zaščito samopodobe. Za normalno delovanje je tako stališče tudi zdravo, saj pozitiven pogled nase osebo opremi s samozavestjo, primerno njeni nadarjenosti, kar je glavna sestavina uspeha (Goleman 2006/2010, 115). V pretirani ali premajhni meri izražene take lastnosti pa lahko

vodijo do patologij.

Narcizem se v najbolj skrajni obliki izraža kot osebnostna motnja, tj. narcistična osebnostna motnja, katere glavne značilnosti so očitna grandioznost v fantaziji ali vedenju, potreba po lastnem občudovanju in pomanjkanje empatije. Gledano po standardnih kriterijih, opisanih v DSM IV, kaže taka oseba v različnih situacijah pet ali več značilnosti: 1) vzvišen občutek samopomembnosti, 2) prezaposlenost s fantazijami o brezmejnem uspehu, moči, lepoti, idealni ljubezni in odličnosti, 3) oseba verjame v to, da je nekaj posebnega in enkratnega, razumejo pa jo lahko le enako posebni ali ljudje z visokim družbenim statusom, 4) zahteva po pretiranem občudovanju s strani drugih, 5) upravičenost do posebnih pravic, posebno ugodna obravnava ali brezpogojno strinjanje z njenimi pričakovanji, 6) izkoriščevalskost v medosebnih odnosih, predvsem za doseganje lastnih namenov, 7) nima empatije, 8) zavidevanje drugim ter prepričanje, da tudi drugi zavidajo njej, 9) arogantno in ošabno vedenje ter zavzeta stališča (Ziherl 2005, 24). Večina ljudi v vsakdanjem življenju sicer ne izpolnjuje pogojev za takšno skrajnost, lahko pa veliko pogostejšo »subklinično« različico tega fenomena s podobnimi značilnostmi najdemo na vsakem koraku (Goleman 2006/2010, 115).

V socialni psihologiji se narcizem obravnava kot narcistična poteza oz. osebnostna lastnost, kjer ni jasne meje med »normalno osebo« in »narcistično osebo« (Campbell in Foster 2007b, 1322). Tisti posamezniki, ki imajo v veliki meri izražene omenjene značilnosti, še niso nujno osebnostno moteni, saj lahko v vsakdanjem življenju povsem normalno funkcionirajo. Sedikides in drugi so v svoji raziskavi ugotovili, da so osebe z visoko stopnjo narcizma psihološko lahko še vedno zdrave, tudi če so v medosebnih odnosih izkoriščevalne in osorne. Ugotovili so, da je tako izražen narcizem v negativni korelaciji z dispozicijsko depresijo, dnevno žalostjo, osamljenostjo, dispozicijsko in dnevno anksioznostjo, pozitivno pa z dispozicijskim in dnevnim subjektivnim blagostanjem (2004, 412).

Pri posamezniku z normalno, zdravo osebnostjo se torej narcizem lahko ravno tako označi za zdrav ali nezdrav, in sicer predvsem v odnosu do drugega. Goleman zatrjuje, da je možno to oceniti, predvsem po njegovi zmožnosti za empatijo (2006/2010, 115).

2.4.2 Narcisi v medosebnih odnosih

Geslo narcisov bi lahko bilo: »Drugi obstajajo zato, da me občudujejo« (Goleman 2006/2010,

119). Takšne osebe mislijo, da imajo od drugih boljšo družbeno veljavo, izgled, inteligenco in kreativnost, čeprav objektivno gledano niso od njih nič drugačni. Osredotočeni so na svoj zunanji videz, cenijo materialistične dobrine, ki potrjujejo status, uporabljajo velike geste, in vedno obrnejo pogovor nase. Druge manipulirajo zato, da jih premagajo, pri tem pa ne občutijo pretirane krivde. Primanjkuje jim čustvene topline, skrbi in ljubečega odnosa do drugih, to pa je tudi glavna razlika med narcisom in nekom, ki ima zgolj visoko samospoštovanje. Rezultat tega je osnovno neravnovesje sebstva – grandiozen, napihnjen pogled nase in pomanjkanje globoke povezanosti z drugimi (Twenge in Campbell 2009, 19).

Narcistične osebe se kažejo kot izkušene v uporabljanju medosebnih odnosov za napihovanje koncepta sebe in za lastno dobro počutje, takšno vedenje pa so raziskovalci poimenovali »samoregulacijske strategije« (Twenge in Campbell 2009, 19). Morf in Rhodewalt v tem oziru pravita, da je za narcizem na osnovni ravni značilen grandiozen, a vendar ranljiv koncept sebe. Zgleda, da imajo takšne osebe lastnosti otroka v odrasli obliki (Morf in Rhodewalt 2001, 107–108).

Klinična teorija pri tem usmerja pozornost k razvojnemu vidiku posameznika. Kernberg in Kohut pravita, da je narcizem rezultat hladnega in zavračajočega starševstva. Oba poudarjata napihovanje narcističnega sebstva in oba opozarjata tudi na odnos med tem napihovanjem in šibkim medosebnim delovanjem (Campbell 1999, 1255). Kernberg pravi, da hladen ne-empatičen materin odnos pri otroku sproži notranjo jezo in občutek prikrajšanja, na podlagi česar razvije obrambni mehanizem, ki rezultira v napihnjeni samopodobi, vsaka zaznana šibkost pa pri njem zapade v prikrito sebstvo (Rhodewalt 2007, 604). Po njegovi teoriji je napihnjena samopodoba v konstantnem tveganju izkušanja intenzivnih občutkov strahu, zapuščenosti in dvomov. Da sebstvo torej zaščitijo pred temi izkustvi, si narcisi v tesnih medosebnih odnosih prizadevajo h konstantnemu ohranjanju napihnjene samopodobe (Campbell 1999, 1255).

Nasprotno je za Kohuta narcizem normalen aspekt otrokovega razvoja. Ohrani se preko dveh strategij: zrcaljenja in idealizacije. Zrcaljenje se nanaša na starševsko izkazovanje ljubezni in naklonjeno potrjevanje otroka, idealizacija pa na otrokova prepričanja, da je starš popolno človeško bitje. Idealizacija naj bi ohranjala otrokov narcizem s povečevanjem vrednosti zrcaljenja, saj ta prihaja iz tako pomembnega vira, in s povečevanjem otrokove samopomembnosti z asociacijo otroka s pomembnim likom. Kohut pravi, da otrokov

narcizem postopoma blede, visoko zrcaljenje in idealizacijo pa postopoma nadomešča bolj realističnem pogledom nase in na druge. Če do teh narcističnih potreb ne pride, bo posameznik ohranil zaščitniško in napihnjeno samopodobo, potrebe po zrcaljenju in idealizaciji pa bo poskušal najti v nadaljnjih medosebnih odnosih (Campbell 1999, 1255).

Millon nasprotno poudarja, da je narcizem rezultat ekscesnega hvaljenja in občudovanja otroka. Starši, ki nudijo nerealistično precenjevanje otrokove vrednosti, ustvarjajo s tem napihnjeno samopodobo, ki v zunanjem svetu ne mora biti trajna (Otway in Vignoles 2006, 104). Za razliko od omenjenih teoretikov pa Freud poudarja kombinacijo obeh razlogov (prav tam). Razlikuje navezane tipe posameznikov in narcistične tipe posameznikov. Glavna razlika med njimi je, da navezani tipi usmerjajo svojo ljubezen navzven, narcistični pa navznoter. Primarno so objekt ljubezni starši, kasneje v življenju pa so objekt ljubezni drugi ljudje. Pri narcističnemu tipu postane objekt ljubezni a) to, kar posameznik je, b) to, kar je posameznik nekoč bil, c) to, kar bi posameznik rad bil, in d) nekdo, ki je nekoč bil del njega (Campbell 1999, 1225).

Razvojne teorije narcizma omenjenih avtorjev so si s številnih pogledov različne, vendar pa vse poudarjajo, da narcistični odnosi delujejo v smislu povečevanja sebe in da jim primanjkuje sposobnost izkušanja pristne intimnosti. Campbell pravi, da je to rezultat dveh povezanih sil: pogleda na medosebne odnose primarno kot vir samopovečevanja in strahu pred zapuščenostjo. Poleg tega je mogoče sklepati tudi, da samopovečevanje v medosebnih odnosih zavzema iskanje občudovanja s strani drugih in asociiranje sebstva z idealiziranimi drugimi (prav tam).

Musek pravi, da je samopodoba pomemben notranji standard, ki uravnava in usmerja posameznikovo delovanje. Človek teži k zadovoljstvu s samim sabo, po samospoštovanju in samoprestihu, pri čemer deluje predstava o sebi kot referenčni mehanizem. Če vrednotimo lastnosti, ki jih pripisujemo sebi, kot pomembne in zaželene, s tem poskrbimo za vzdrževanje pozitivnega vrednotenja sebe (Ziherl 2005, 23). Odnos do sebe lahko tako v veliki meri določa, kako se bo nekdo vedel. Če je težnja po ohranjanju samopodobe tako izrazita, da jo posameznik ohranja ne glede na posledice, je lahko v odnosu do drugih destruktivna, razumevanje in vživljanje v druge pa s tem omejeno.

2.4.3 Narcizem in empatija

Pomanjkanje empatije je ena izmed diagnostičnih značilnosti skrajnega narcizma oz. narcistične osebnostne motnje, kot trdi Goleman pa je to tudi ena izmed ključnih značilnosti za prepoznavanje zdravega in nezdravega narcizma pri posameznikih med neklinično populacijo. Takšno pomanjkanje pomeni, da se narcisi ne zavedajo samoljubne grobosti, ki jo drugi tako jasno opazijo pri njih, čeprav lahko po želji vklopijo tudi očarljivost (2006/2010, 115).

Delič in drugi so v svoji raziskavi ugotovili, da so posamezniki z visoko stopnjo narcizma sebični in delujejo v smeri lastne hedonistične vrednosti, istočasno pa so tudi bolj aktivni in samozavestni. V situacijah, ko bi bili ljudje normalno prisiljeni k temu, da pomagajo, se narcistične osebe za to ne odločijo, če dejanje ni v skladu z njihovimi sebičnimi cilji. Takšne osebe imajo problem z zavzemanjem perspektiv drugega, saj so motivirane s strani lastnega gledišča. Pri tem ne gre toliko za nesposobnost vstopanja v drugega, ampak bolj za nepripravljenost do takega ravnanja. Osebe z višjo stopnjo narcizma ne občutijo toliko disfunkcionalnih čustev ob socialnih situacijah, kar jim omogoča nemoteno delovanje, dokler niso sami neposredno vključeni v dogajanje oziroma je situacija zanje osebno pomembna (2011, 484).

Ekman pravi, da lahko tisti posamezniki, ki zapadejo v t.i. psihološko "temno triado" – narcisti, makiavelisti in sociopati – uporabijo empatijo zato, da ljudi prizadenejo ali da bolje izkoristijo svojo krutost. V tem oziru govori sicer o kognitivni empatiji, torej zavzemanja perspektiv drugega, ki lahko v splošnem deluje izjemno motivacijsko na druge ljudi, kljub temu pa lahko vodi tudi do fenomena »preveč hladen za skrb« (*»too cold to care«*). Ko poskuša oseba razumeti stališče drugega brez ponotranjenja njegovih občutkov, lahko namreč postane do takšne mere oddaljena oz. nepristranska, da ni motivirana k temu, da bi osebi kakorkoli pomagala (Goleman 2007).

To lahko razumemo tudi tako, da so narcisi sicer zmožni kognitivne empatije, ne pa tudi emocionalne. Narcistični posamezniki torej bodisi niso zmožni ponotranjenja čustev, bodisi niso pripravljeni k vživljanju v druge, kakor koli pa stvar obrnemo, če gledamo na empatijo s holističnega vidikaridemo do zaključka, da so narcistične osebe oz. osebe z visoko mero narcizma manj empatične.

3 EMPIRIČNI DEL

3.1 RAZISKOVALNI OKVIR

Za proučevanje zastavljenega raziskovalnega problema sem izvedla kvantitativno raziskavo z anketnim vprašalnikom. Ključno vprašanje, ki ga s tem raziskujem, je, koliko so mladi danes empatični in kateri dejavniki lahko na to pomenljivo vplivajo. Uporabila sem torej lestvice, ki merijo empatičnost, anksiozno in izogibalno navezanost ter narcizem. Glede na to, da na empatičnost lahko vplivajo temeljna prepričanja o svetu, sem v anketo vključila še dodatni dve lestvici, ki merita prepričanje o tem, da je svet nevaren in prepričanje o tem, da je svet kompetitivna džungla. Weber in Federico sta v svoji raziskavi namreč ugotovila, da je prepričanje o nevarnem svetu povezano z anksiozno navezanostjo, prepričanje o tem, da je svet kompetitivna džungla, pa z izogibalno navezanostjo (2007). Glede na trenutno družbeno stanje se ti lepo ujemata tudi z morebitnimi odzivi mladih na družbene razmere. V anketo sem vključila tudi nekatere demografske spremenljivke, in sicer spol, starost, stopnjo vernosti oz. osebne religioznosti, tip naselja in izobrazbo. Pri teh bom podala zgolj ključne statistične interpretacije in opažanja, saj bi v nasprotnem primeru postala sama naloga preveč obširna.

3.2 ZASTAVLJENE HIPOTEZ

Preko teorije, ki sem jo opisala v prvem delu, sem si zastavila šest hipotez, ki sem jih sicer nakazala že v preteklih poglavjih.

H1: Stopnja empatičnosti je pri mladih razmeroma nizka.

H2: Višja, kot je stopnja izogibalne navezanosti, nižja je stopnja empatičnosti.

H3: Višja, kot je stopnja anksiozne navezanosti, nižja je stopnja empatičnosti.

H4: Višja, kot je stopnja narcističnosti, nižja je stopnja empatičnosti.

H5: Višja, kot je stopnja prepričanja o nevarnem svetu, nižja je stopnja empatičnosti.

H6: Višja, kot je stopnja prepričanja o tem, da je svet kompetitivna džungla, nižja je stopnja empatičnosti.

3.3 METODA DELA

3.3.1 Metoda merjenja

Empatičnost sem merila z multidimenzionalno lestvico The Empathy Assessment Index (EAI) Lietza in drugih (2011), ki temelji na socialno-kognitivni nevroznanstveni konceptualizaciji empatije. Lestvica je dokaj nova, vendar jo avtorji navajajo kot zanesljivo. Meri predispozicijsko empatijo s petimi dimenzijami: zaznana perspektiva drugega (4 postavke), afektivni odziv (5 postavk), emocionalna regulacija (4 postavke), zaznavanje sebe proti drugemu (3 postavke) in empatična stališča (4 postavke)². Po priporočilu avtorjev lestvice sem pri dimenziji afektivni odziv, ki je prvotno vseboval zgolj 3 postavke, dodala še dva indikatorja, in sicer »Dober/a sem v ocenjevanju čustvenih stanj drugih ljudi.« in »Razumem čustvene signale drugih ljudi.« Pri empatičnih stališčih³ sem dva izvorna indikatorja obdržala, dva pa sem oblikovala primerno slovenskim razmeram: »Ni mi težko priskočiti na pomoč pripadnikom drugih narodov, ki živijo v Sloveniji.« in »Menim, da potrebujejo istospolno usmerjene osebe več državne podpore.« Končna lestvica je torej vsebovala 20 indikatorjev, ki sem jih merila na šeststopenjski Likertovi lestvici (1 –Nikoli; 6 1–2 Vedno). Za potrebe diplomske naloge sem empatičnost merila kot enodimenzionalni pojav, saj bi bilo osredotočanje na posamezne dimenzije preobširno. V celoti se je lestvica pokazala za visoko zanesljivo ($\alpha=0,804$).

Za merjenje navezanosti sem uporabila lestvico Experiences in Close Relationships Scale (ECR) s 36 trditvami, pri čemer jih polovica meri izogibalno in polovica anksiozno navezanost. Lestvico, ki je zaradi zanesljivosti ena najpogosteje uporabljenih za tovrstno merjenje, so oblikovali in testirali Brennan, Clark in Shaver (1998). Strinjanje s trditvami sem

---

² Opredelitev dimenzij se nahaja v prilogi B.

³ Avtorji lestvice sicer navajajo, da dimenzija empatična stališča nima dobre zanesljivosti, vendar pa korelira z ostalimi dimenzijami. Glede na to, da sem merila empatičnost kot celoto, sem dimenzijo obdržala.

merila na šeststopenjski Likertovi lestvici (1 – Sploh se ne strinjam; 6 – Popolnoma se strinjam). Tako dimenzija izogibalna navezanost ($\alpha=0,918$) kot anksiozna navezanost ($\alpha=0,917$) sta se izkazali za visoko zanesljivi.

Za merjenje narcističnosti sem uporabila lestvico Narcissistic Personality Inventory, ki vsebuje 16 parov indikatorjev (NPI-16), pri čemer sta si nasproti narcistična in nenarcistična trditev, anketiranec pa izbere eno izmed njiju. Ames in drugi (2005) so lestvico oblikovali in testirali iz istoimenske in tudi najpogosteje uporabljene multidimenzionalne lestvice narcizma s 40 diadnimi indikatorji (NPI-40; Raskin in Terry) in s tem ustvarili enodimenzionalno mersko lestvico, ki je zanesljiva in originalni nadvse primerljiva. Lestvico sem za svoje potrebe preoblikovala v šeststopenjsko Likertovo lestvico (1 – Sploh ne velja zame; 6 – Povsem velja zame), pri čemer sem zaradi zanesljivosti obdržala polovico narcističnih in polovico nenarcističnih trditev. Na mojem vzorcu se je tako oblikovana lestvica izkazala za zanesljivo ($\alpha = 0,683$).

Prepričanje o tem, da je svet nevaren, sem merila z Altemeyerjevo lestvico Belief in a Dangerous World Scale, prepričanje o tem, da je svet kompetitivna džungla, pa z Duckittovo lestvico Competitive-Jungle Scale. Strinjanje s trditvami obeh lestvic sem merila na šeststopenjski Likertovi lestvici (1 – Sploh se ne strinjam; 6 – Popolnoma se strinjam). Tako prva ($\alpha = 0,820$) kot druga lestvica ($\alpha = 0,849$) sta se izkazali za visoko zanesljivi.⁴

3.3.2 Zbiranje rezultatov in opis vzorca

Podatke za analizo sem zbirala s spletno anketo, oblikovano s pomočjo programske opreme za izdelavo spletnih anket 1KA. Anketa je bila izvedena julija 2013, anketirance, ki so ostali anonimni, pa sem pridobila prek Facebooka in Gmaila. Poslala sem jo 260 ljudem prek skupnih sporočil, pri čemer sem dodatno zaprosila, naj jo, če je le možno, posredujejo naprej v čim večjem številu. Vsa vprašanja so bila zaprtega tipa, razen vprašanja o starosti, kjer so posamezniki odgovor zapisali sami. Ker sem se hotela izogniti manjkajočim odgovorom, so bila vsa vprašanja označena kot obvezna.

---

⁴ Lestvici se nahajata v raziskavi Weberja in Federica (2007), ki sem ju omenila v opredelitvi raziskovalnega okvira.

Anketa je bila tako v celoti izvedena na vzorcu 105 enot, ki je zajel 79 žensk (75 %) in 26 moških (25 %). Povprečna starost anketirancev je bila 25 let, pri čemer jih je imel najmlajši 20, najstarejši pa 32. Največje število anketirancev (55 %) prihaja iz mestnega naselja, četrtnina (25 %) iz vaškega, 21 anketirancev (20 %) pa iz primestnega naselja. 40 % vseh je s šolanjem že zaključilo, približno enako število (39 %) jih študira na visokošolskem ali univerzitetnem programu 1. bolonjske stopnje, preostalih 21 % pa jih študira na univerzitetnem programu po starem sistemu, programu 2. bolonjske stopnje ali več. 46 % anketirancev se je opredelilo za neverne, 22 % za malo verne ali srednje verne in preostalih 22% za verne ali zelo verne. Glej prilogo A.1.

Zbrane podatke sem analizirala s pomočjo statističnega programa SPSS. Najprej sem preverila srednje vrednosti vseh spremenljivk in s tem preverila svojo prvo hipotezo, potem pa sem preverila kakšne so oz. ali sploh so razlike v empatičnosti glede na demografske spremenljivke. Pri drugih spremenljivkah se temu nisem preveč posvečala, saj bi s tem raziskavo preveč razširila. V nadaljevanju sem za preverjanje hipotez, torej povezanosti med spremenljivkami, najprej izračunala Pearsonov koeficient korelacije, za tem pa sem s pomočjo linearne regresije preverila še, ali je empatičnost dejansko odvisna od katerih izmed obravnavanih spremenljivk.

3.4 REZULTATI

3.4.1 Povprečne ocene spremenljivk

- **Empatičnost**

Povprečna vrednost empatičnosti je 4,5, kar pomeni, da je nadpovprečno visoko, glede na to, da je bila merjena na lestvici s šestimi stopnjami, pri čemer se srednja vrednost giblje okrog 3,5. Najvišjo srednjo vrednost (5,1) imata trditvi »Ob dobro napisani knjigi si lahko predstavljam, kako se določen lik počuti.« ter »Zavedam se svojih misli.« Najnižje povprečje, in sicer 2,8, ima zarotiran indikator »Če je oseba revna, menim, da je to posledica slabih osebnih izbir.«, sicer pa ima med normalno zarotiranimi trditvami najnižje povprečje »Čustva drugih lahko opazujem, ne da bi bil/a preobremenjen/a z njimi.« (3,7). Glej prilogo A.2.

Na podlagi tega rezultata lahko svojo prvo hipotezo »Empatičnost je pri mladih razmeroma nizka.«, zavrnem. To sicer še ne razlaga tega, kako se mladi empatično vedejo v vsakdanjem

življenju, ampak samo kakšno je njihovo predispozicijsko stanje, torej nastavek za empatično ravnanje. Mladi na mojem vzorcu imajo torej visoko osnovno sposobnost vživljanja v druge, sicer pa je opaziti, da so nekoliko manj zmožni (a še vedno normalno) reguliranja lastnih emocij. Rezultate lahko do neke mere pripišem predvsem temu, da je šlo za samoocenjevalni vprašalnik, kjer na splošno velja, da so posamezniki nagnjeni k pristranskosti oz. da sebe ocenjujejo nekoliko bolj pozitivno, poleg tega pa se nagibajo tudi k družbeno zaželenim odgovorom. Lahko pa slednje pomeni tudi to, kar pravi Ule – da so mladi v današnjem času znatno bolj govorno in psihično sposobni (v Šaponja 2010, 15).

- **Izogibalna in anksiozna navezanost**

Povprečna vrednost izogibalna navezanosti je 2,6, anksiozne navezanosti pa 3,0. Na podlagi tega lahko sklepam, da so anketiranci na mojem vzorcu v povprečju varno navezani. Pri izogibalni navezanosti ima najvišjo vrednost (5,1) zarotirani indikator »Pomaga mi, če se obrnem na partnerja, ko mi je najhuje.«, najnižjo pa trditvi »Izogibam se temu, da bi prišel/la res blizu s partnerjem.« in »Ustreza mi odvisnost od partnerja.«, ki pa je zarotirana. Glej prilogo A.3.

Najvišjo srednjo vrednost (4,2) anksiozne navezanosti doseže zarotirana trditev »Ne skrbi me pogosto, da bom zapuščena.«, najnižjo (1,9) pa »Ko partner/partnerica preživlja čas brez mene, mu/ji to zamerim.«. Gledano na normalno obrnjene indikatorje doseže najvišje povprečje (3,8) trditev »Od partnerja potrebujem veliko potrditev, da sem iz njegove strani ljubljen/a.« Glej prilogo A.4.

Mladi v mojem vzorcu po večini iščejo podporo pri partnerju, želijo si čustvene bližine, hkrati pa je opazna težnja po neodvisnosti od njega. To sicer še ne nakazuje nujno na odklanjanje navezanosti, ampak zgolj normalno težnjo po ohranjanju lastne avtonomnosti, kar je navsezadnje tudi tipično za mlade pozne moderne. Partnerju dopuščajo tudi lastno svobodo, poleg tega pa ne kažejo niti pretirane zaskrbljenosti, da bi bili zapuščeni, kar lahko pomeni, da so prepričani vase in da se vrednotijo pozitivno.

- **Narcističnost**

V povprečju se je izkazalo, da imajo osebe na mojem vzorcu relativno normalno oz. nizko

stopnjo narcističnosti, saj je srednja vrednost 3,2. Najvišjo povprečno oceno (4,9) ima 'nenarcistična trditev' »Upam, da bom v življenju uspešen/a, čeprav nisem povsem prepričan/a v to.«, med 'narcističnimi trditvami' pa najbolj izstopa »Veliko pričakujem od drugih ljudi.« s povprečno vrednostjo 4,0. Najnižjo vrednost zavzema 'narcistična trditev' »Z lahko manipuliram z ljudmi.«, katere srednja vrednost je 2,6. Glej prilogo A.5.

Glede na pridobljene rezultate je možno sklepati, da mladi v povprečju nimajo pretirano napihnjene podobe o sebi, temveč zdravo samospoštovanje, torej zdravo stopnjo narcističnosti, ter da se zavedajo tudi svoje šibkosti. V odnosih po večini tudi niso izkoriščevalni, kar nakazuje na to, da se zavedajo vpletenosti in soodvisnosti v medosebnih odnosih.

- **Prepričanje, da je svet nevaren**

Prepričanje, da je svet nevaren, je v povprečju normalno, saj ima srednjo vrednost 3,6. Najbolj izstopa trditev »Zdi se, da je vsako leto manj resnično spoštljivih ljudi in vedno več takih, brez kakršne koli morale, ki ogrožajo vse ostale.«, s povprečjem 4,2, najnižje povprečje (3,2) pa ima obrnjena trditev »Če je oseba vsaj malo previdna, se ji ne more zgoditi nič slabega. Ne živimo v nevarnem svetu.«. Glej prilogo A.6.

Mladi v mojem vzorcu sveta torej še ne dojemajo kot grožnjo, pred katero bi bežali, opaziti pa je nekoliko višjo stopnjo nezaupanja, tako v zunanji svet kot ljudi v njem. To lahko nakazuje na povečano previdnost in opreznost, do neke mere pa celo razočaranje nad ljudmi in okoljem, v katerem živijo.

- **Prepričanje, da je svet kompetitivna džungla**

Prepričanje, da je svet kompetitivna džungla, je v povprečju nizko, saj ima srednjo vrednost 2,3. Najbolj izstopa indikator »Bolje je biti ljubljen, kot da se te bojijo.« (5,1), ter indikator »Največjo vrednost v življenju imajo denar, bogastvo in luksuz.«, ki ima povprečno oceno 1,9. Glej prilogo A.7.

Videti je torej, da mladi še ne dojemajo zunanjega okolja kot tekmovalnega, kjer se mora vsak brigati le nase. Veliko bolj jim je pomembna sprejetost in dobri odnosi kot pa avtoritarnost in

gospodovalnost, poleg tega pa imajo tudi materialne vrednote manj pomembno vlogo.

3.4.2 Razlika srednjih vrednosti empatičnosti glede na demografske spremenljivke

Test srednjih vrednosti je pokazal, da obstajajo statistično značilne razlike empatičnosti glede na spol ($p = 0,007$) in starost ($p = 0,026$). Z večanjem starosti empatičnost upada, pri spolu pa se je pokazalo, da imajo ženske nekoliko višjo stopnjo empatičnosti (4,8) kot moški (4,3), kar sicer omenjajo tudi številne druge študije. Nekateri avtorji pripisujejo vzrok predvsem kulturnim in socialnim dejavnikom, kot je npr. družbena vloga spola, sicer pa so nekateri tudi mnenja, da ima določen vpliv na to že sama biologija. Baron-Cohen na primer trdi, da so ženski možgani predvsem opremljeni za empatijo, moški pa za sistemsko razumevanje (v Simonič 2010, 160).

Pri ostalih demografskih spremenljivkah (tip naselja, izobrazba, stopnja vernosti) se se niso pokazale statistično značilne razlike. Glej priložo A.8.

3.4.3 Povezanost med spremenljivkami in preverjanje hipotez

Za ugotavljanje povezanosti med spremenljivkami sem najprej preverila korelacije s Pearsonovim koeficientom. Slednji je pokazal, da so pri 1 % stopnji tveganja z empatičnostjo v negativni korelaciji spremenljivke prepričanje, da je svet kompetitivna džungla ($- 0,552$), izogibalna navezanost ($- 0,465$) in anksiozna navezanost ($- 0,316$), pri 5 % stopnje tveganja pa prav tako negativno narcizem ($- 0,228$) in prepričanje, da je svet nevaren ($- 0,192$). Glej priložo A.9.

Med vsemi spremenljivkami se torej nakazuje negativna povezanost, tako kot sem predvidevala na podlagi teorije, sicer pa s tem še ne pojasnim svojih hipotez. Tovrstna povezanost je namreč lahko tudi nelinearna in torej ne napove direktnega vpliva neodvisnih spremenljivk na odvisno, v mojem primeru empatičnost. To pomeni, da obstaja pri zgornji povezanosti možnost zunanjih vplivov oz. vplivov drugih spremenljivk, kar pa izvzamemo z regresijsko analizo.

Regresijsko analizo sem izvedla v dveh korakih: najprej z demografskimi spremenljivkami in nato še z ostalimi spremenljivkami.

Pri demografskih spremenljivkah se je pokazala šibka povezanost s spolom ($\beta = 0,220$; $p = 0,035$), pojasnjena varjanca pa je pri tem 9,7 %. Glej prilogo A.10.

Glede na druge obravnavane spremenljivke, pa se je izkazali za statistično značilnosamo prepričanje, da je svet kompetitivna džungla ($\beta = - 0,424$; $p = 0,000$)in izogibovalna navezanost($\beta = - 0,248$; $p = 0,012$), pojasnjena varianca pa je pri tem 36 %. Glej prilogo A.11.

Spol, prepričanje, da je svet kompetitivna džungla in izogibovalna navezanost lahko tako skupaj pojasnijo 45,7 % empatičnosti, kar nakazuje na srednjo visoko pojasnjenost in s tem tudi na to, da vpliva na empatičnost še 54,3 % neznanih, zunanjih dejavnikov. Na podlagi teh rezultatov lahko potrdim torej samo dve zastavljeni hipotezi, in sicer »Višja, kot je stopnja izogibalne navezanosti, nižja je stopnja empatičnosti« in »Višja, kot je stopnja prepričanja o tem, da je svet kompetitivna džungla, nižja je stopnja empatičnosti.«.

Izkazalo se je torej, da lahko posameznikova navezanost pomenljivo vpliva na njegovo sposobnost zaznavanja čustev drugega in vživljanja vanj, vendar pa je pri tem pomembna predvsem vrsta kompenzacijskih strategij, ki se jih posameznik uporablja za zmanjševanje napetosti. Pri tistih, ki je v ospredju deaktivaciji sistemov navezovanja, je empatičnost že v predispozicijskem stanju manjša, pri tistih s povečano aktivacijo pa je empatičnost odvisna od situacije, najverjetneje pa tudi od trajnosti in vzroka takega stanja navezanosti. Če občutka za skrb pri sebi nimamo, je ne moremo niti približno priskrbeti drugim, Mikulincer pa je v tem oziru ugotovil, da so v primeru okrepite občutka varnostianksiozni ljudje premagali svojo empatično stisko, izogibajoči se ljudje pa še vedno niso čutili empatije in so ravno tako potlačili svoj altruistični impulz (v Goleman 2006/2010, 205). Izogibovalnost v tem smislu pomeni emocionalno distanciranje in nelagodje v intimnih odnosih (Brennan v Weber in Federico 2007, 393). Takšni posameznikine verjamejo v to, da bi iskanje zaščitne bližine drugih lahko bilo uspešno, na podlagi česar bi lahko tudi rekli, da drugim ne zaupajo. Njihov primarni cilj niso medosebna razmerja amprak predvsem nadzor in Razvojni teoretiki predpostavljajo, da izhaja izogibovalna navezanost iz zavračajočega in odklonilnega starševstva (Ainsworth v Weber in Federico 2007, 393), to pa lahko vodi do nefunkcionalnih vzorcev vedenja, frustracij in občutkov nerazumevanja (Feshbach v Simonič, 176). Otroci takih staršev imajo težave pri prepoznavanju čustvene stiske drugih, saj v svojih primarnih

odnosih niso imeli primerne »zrcala« (Zahn-Waxler prav tam, 180).

Na podoben način lahko razumemo tudi rezultate v zvezi z narcističnostjo, ki torej ni linearno povezana z empatičnostjo. Razvojni teoriji izogibovalnosti in narcističnost, kakršno so opisovali Kernberg in Kohut, sta si namreč izjemno podobni, sicer pa je vzrok nastanka narcizma lahko tudi drugačen. Klinična literatura ločuje več vrst patološkega narcizma, prav tako pa ločujejo med različnimi vrstami in podvrstami tudi nekateri teoretiki na področju socialne psihologije. Rathvon in Holmstrom npr. razlikujejo med odkritim in prikritim narcizmom, kjer je za prvega bolj značilen eksibicionizem, agresivnost in splošno življenjsko zadovoljstvo, za drugega pa samoobramba, ranljivost in anksioznost (v Otway in Vignoles 2006, 105). V sami sposobnosti empatičnosti narcistične osebe torej še niso nujno različne od drugih, lahko pa niso vedno pripravljene na vživljanje v druge, to pa je sicer spet odvisno od številnih dejavnikov.

Tudi prepričanje o tem, da je svet nevaren samo po sebi torej še ne nujno rezultira v odklanjanje od drugih in šibko empatičnost, saj so pri tem pomembni še številni drugi dejavniki, ki morajo takšno stališče podkrepiti. Nasprotno pa ima na empatičnost močan vpljiv prepričanje o tem, da je svet kompetitivna džungla. Osebe s takim prepričanjem so v svojih stališči in verovanjih trdni in vztrajni, svet vidijo kot neljubeč in tekmovalen, zato so pri doseganju svojih ciljev brezobzirni. Moč in zmaga sta tisti, ki sta v življenju najbolj pomembni, saj slednji omočatabrezmejno doseganje ciljev in uspehov. Ključno motivacijsko sredstvo za takšnega posameznika jetežnja po suverenosti in ohranjanju nadzora nad drugimi (Duckitt v Weber in Federico 2007, 391). Tudi takšen pogled nasvet predvidoma izhaja predvsem iz nenaklonjenega starševstva, ki mu primanjkuje ljubezni, prijaznosti in zaupanja (prav tam), ki torej rezultira v brezbržnost in čustveno hladnost v odnosu do drugega, ter manjšo zmožnost vživljanja v druge in prepoznavanja njihovih občutij.

4 ZAKLJUČEK

Glede na rezultate raziskave bi lahko zaključila, da so mladi, vsaj v predispozicijskem stanju, precej empatični. Tako izogibovalna navezanost kot prepričanje o tem, da je svet kompetitivna džungla, je pri mladih na mojem vzorcu izraženo v manjšini, slednja dva dejavnika pa sta se izkazala kot ključna dejavnika pri napovedovanju posameznikove empatičnosti.

Vsekakor bi bilo v prihodnje boljše lestvico dodelati, se dodatno poglobiti v literaturo, smiselno dodati in tudi boljše oblikovati indikatorje vsake izmed dimenzij, ter morda obravnavati tudi dimenzije ločeno. Bolje bi bilo npr. dodati ob trditvah konkretne primere ali pa že v nagovoru postaviti hipotetično situacijo, v katero bi se bilo treba vživeti, s tem pa bi se lahko omilila pristranskost posameznikov v podajanju odgovorov. Po drugi strani sem tudi mnenja, da kvantitativna metoda ni najbolj primerna za ocenjevanje tako kompleksnega pojma, kot je empatija, sicer pa lahko nakaže nekaj pomembnih postavk za nadaljno, kompleksnejše preučevanje. Najbolj smiselna bi bila v tem oziru kombinacijo različnih metod merjenja, kjer pa je navsezadnje vključeno tudi opazovanje z udeležbo. Rezultat lahko sicer pripišem tudi temu, da so bili moji anketiranci predvsem ženskega spola. Slednje so se z majhno razliko sicer izkazale za bolj empatične, to pa poudarjajo tudi mnogi teoretiki in raziskovalci, tako zaradi same vloge spola kot tudi bioloških razlik v delovanju možganov. Navsezadnje pa bi lahko visok rezultat pripisala tudi temu, da so se na mojo prošnjo za reševanje vprašalnika in s tem na nek način tudi prošnjo po pomoči, odzvali tisti, ki so že sami po sebi nekoliko bolj empatični.

Vzorec je kakorkoli premajhen za ugotavljanje, koliko so mladi dejansko empatični, je pa dovolj velik, kot sem že omenila, za nakaz povezanosti med določenimi spremenljivkami. Glede na to, da se je empatičnost nakazala dokaj visoko stopnjo korelacije s prepričanje, da je svet kompetitivna džungla, in da postaja pri mladih tekmovalnost vedno bolj uveljavljena strategija odzivanja na krizo, lahko to nakaže vpad empatičnosti v prihodnosti.

5 LITERATURA

1. Ames, R. Daniel, Paul Rose in Cameron P. Anderson. 2006. The NPI-16 as a short measure of narcissism. *Journal of Research in Personality* (40): 440–450.
2. Bečaj, Janez. 2005. Socialno psihološki vidik narcisizma. V 5. *Ormoško srečanje: zbornik prispevkov*, ur. Milena Srpek, 93–100. Ormož: Psihiatrična bolnišnica Ormož.
3. Buffardi, E. Laura in Keith W. Campbell. 2008. Narcissism and Social Networking Web Sites. *Personality and Social Psychology Bulletin* 34 (10): 1303–1314.
4. Campbell, W. Keith. 1999. Narcissism and Romantic Attraction. *Journal of Personality and Social Psychology* 77 (6): 1254–1270.
5. Campbell, W. Keith in Joshua D. Foster. 2007a. The narcissistic self: Background, an extended agency model, and ongoing controversies. V *The self: Frontiers of social psychology*, ur. Constantine Sedikides in Spencer J. Steven, 115–138. New York: Psychology Press.
6. Campbell, W. Keith in Joshua D. Foster. 2007b. Are there such things as »Narcissists« in social psychology? A Taxometric analysis of the Narcissistic Personality Inventory. *Personality and Individual Differences* (43): 1321–1332.
7. Decety, Jean in Philip L. Jackson. 2006. A Social-Neuroscience Perspective on Empathy. *Current Directions in Psychological Science* 15 (2): 54–58.
8. Delič, Lara, Petra Novak, Jan Kovačič in Andreja Avsec. 2011. Self-reported Emotional and Social Intelligence and Empathy as Distinctive Predictors of Narcissism. *Psychological Topics* 20 (3): 477–488.
9. Flere, Sergej in Bojan Musli. 2011. Osebnostne značilnosti in religioznost mladih. V *Mladina 2010: družbeni profil mladih v Sloveniji*, ur. Miran Lavrič, 423–446. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino in Založba Aristej, Urad Republike Slovenije za mladino.
10. Gerdes, E. Karen, Cynthia A. Lietz in Elizabeth A. Segal. 2011. Measuring Empathy in the 21st Century: Development of an Empathy Index Rooted in Social Cognitive Neuroscience and Social Justice. *Social Work Research* 35 (2): 83–93.
11. Goleman, Daniel. 2007. *Three Kinds of Empathy: Cognitive, Emotional, Compassionate*. Dostopno prek: www.danielgoleman.info/three-kinds-of-empathy-cognitive-emotional-compassionate/ (1. september 2013).
12. Goleman, Daniel. 2006/2010. *Socialna inteligenca: nova veda o odnosih med*

ljudmi. Ljubljana: Mladinjska knjiga.

13. Konrath, Sara H., Edward H. O'Brien in Courtney Hsing. 2010. Changes in Dispositional Empathy in American College Students Over Time: A Meta-Analysis. *Personality and Social Psychology Review* 20 (10): 1–19.
  14. Lamovec, Tanja. 1987. Empatija. *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved* 17 (5/6): 233–245.
  15. Lasch, Christopher. 1979/2012. *Kultura narcizma: ameriško življenje v času zmanjšanih pričakovanj*. Ljubljana: Mladinjska knjiga.
  16. Lietz, A. Cynthia, Karen E. Gerdes, Fei Sun, Jennifer Mullins Geiger, M Alex Wagman in Elizabeth A. Segal. 2011. The Empathy Assessment Index (EAI): A Confirmatory Factor Analysis of a Multidimensional Model of Empathy. *Journal of the Society for Social Work and Research* 2 (2): 104–124.
  17. Matjan Štuhec, Polona. 2009. Razvojno analitični pogled na narcisizem. *Psihološka obzorja* 18 (2): 51–65.
  18. Musil, Bojan in Miran Lavrič. 2011. Vrednote, trajnostni način družbenega delovanja in vizije prohodnosti. V *Mladina 2010: družbeni profil mladih v Sloveniji*, ur. Miran Lavrič, 395–421. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino in Založba Aristej, Urad Republike Slovenije za mladino.
  19. Morf, C. Carolyn in Frederick Rhodewalt. 2001. Unraveling the Paradoxes of Narcissism: A Dynamic Self-Regulatory Processing Model. *Psychological Inquiry* 12 (4): 177–196.
  20. Otway, J. Lorna in Vivian L. Vignoles. 2006. Narcissism and Childhood Recollections: A Quantitative Test of Psychoanalytic Predictions. *Personality and Social Psychology Bulletin* 32 (1): 104–116.
  21. Renner, Tanja. 2002. Novi trendi v zasebnih razmerjih. V *Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*, ur. Vlado Mihelj, 79–103. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport - Urad Republike Slovenije za mladino in Založba Aristej.
  22. Rhodewalt, Frederick. 2007. Narcissism. V *Encyclopedia of Social Psychology*, ur. Roy F. Baumeister in Kathleen D. Vohs, 604–607. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Sedikides, Constantine, Eric A. Rudich, Aiden P. Gregg, Madoka Kumashiro in Caryl Rusbult. 2004. Are Normal Narcissists Psychologically Healthy?: Self-Esteem

Matters. *Journal of Personality and Social Psychology* 87 (3): 400–416.

- Simonič, Barbara. 2010. *Empatija: moč sočutja v medosebnih odnosih*. Ljubljana: Brat Frančišek, Frančiškanski družinski inštitut.
- Šaponja, Danica. 2006. Mladina v sodobni družbi. V *Obravnava mladostnika s psihozo: zbornik prispevkov*, ur. Vesna Čuk, 11–17. Ljubljana: Zbornica zdravstvene in babiške nege Slovenije - Zveza društev medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov Slovenije, Sekcija medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov v psihiatriji.
- Twenge, M. Jean in W. Keith Campbell. 2009. *The Narcissism Epidemic: Living in the Age of Entitlement*. New York: Free Press.
- Ule, Mirjana. 1986. *Od krize psihologije h kritični psihologiji*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- --- 2009. *Psihologija komuniciranja in medosebnih odnosov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- --- 1996a. Življenjski svet študentske mladine. V *Predah za študentsko mladino*, ur. Blanka Tivadar, 13–40. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Urad Republike Slovenije za mladino.
- --- 1996b. Demografske značilnosti. V *Mladina v devetdesetih. Analiza stanja v Sloveniji*, ur. Mirjana Nastan Ule, 25–39. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče: Ministrstvo za šolstvo in šport R Slovenije, Urad R Slovenije za mladino.
- --- 1996c. Vrednote. V *Mladina v devetdesetih. Analiza stanja v Sloveniji*, ur. Mirjana Nastan Ule, 235–260. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče: Ministrstvo za šolstvo in šport R Slovenije, Urad R Slovenije za mladino.
- Ule, Mirjana in Metka Kuhar. 2002. Sodobna mladina: Izzivi sprememb. V *Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*, ur. Vlado Mihelj, 39–77. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport - Urad Republike Slovenije za mladino in Založba Aristej.
- Zihlerl, Slavko. 2005. Narcisizem v partnerskem odnosu. V *5. Ormoško srečanje: zbornik prispevkov*, ur. Milena Srpek, 23–28. Ormož: Psihiatrična bolnišnica Ormož.
- Weber, Christopher in Christopher M. Federico. 2007. Interpersonal Attachment and Patterns of Ideological Beliefs. *Political Psychology* 28 (4): 389–416.

PRILOGE

Priloga A: STATISTIČNI PODATKI

Priloga A.1: Demografski podatki

Spremenljivke		Frekvenca	Odstotek
---------------	--	-----------	----------

Spol	Moški	26	25 %
	Ženski	79	75 %

Tip naselja	Vaško	26	25 %
	Primestno	21	20 %
	Mestno	58	55 %

Izobrazba	zaključena štiriletna srednja šola ali manj	7	7 %
	zaključena višja šola, visoka šola ali univerzitetni program 1. bolonjske stopnje	12	11 %
	zaključen univerzitetni program (po starem sistemu), program 2. bolonjske stopnje ali več	22	21 %
	študiram na višji šoli, visoki šoli ali univerzitetnem programu 1. bolonjske stopnje	42	40 %
	študiram na univerzitetnem programu (po starem sistemu), programu 2. bolonjske stopnje ali več	22	21 %

Stopnja vernosti	Nisem	48	46 %
	Malo veren	21	20 %
	Srednje veren	13	12 %
	Veren	21	20 %
	Zelo veren	2	2 %

Starost	Mean	Std.	Minimum	Maximum
---------	------	------	---------	---------

	25	2,38	20	32
--	----	------	----	----

Priloga A.2: Srednje vrednosti in standardni odklon indikatorjev empatičnosti ter povprečna vrednost empatičnosti

Št.		Mean	Std.
-----	--	------	------

Zavzemanje perspektiv drugega

1	Lahko si predstavljam, kako je biti v koži nekoga drugega.	4,7	0,93
6	Ko imam drugačno mnenje od druge osebe, mi je v redu s tem, da vsak ostane pri svojem mnenju.	4,8	0,91
11	Ob dobro napisani knjigi si lahko predstavljam, kako se določen lik počuti.	5,1	0,89
17	Moje stališče in stališče nekoga drugega lahko upoštevam sočasno.	4,7	0,85

Empatična stališča

2*	Če je oseba revna, menim, da je to posledica slabih osebnih izbir.	2,8	1,11
7*	Menim, da je brezposelnost predvsem posledica individualnega neuspeha.	3,0	1,20
12	Ni mi težko priskočiti na pomoč pripadnikom drugih narodov, ki živijo v Sloveniji.	4,9	1,05
18	Menim, da potrebujejo istospolno usmerjene osebe več državne podpore.	4,5	1,55

Zaznavanje sebe proti drugemu

3	Zavedam se svojih misli.	5,1	0,68
8	Znam razločiti med občutki nekoga drugega in tistimi, ki jih občutim sam.	4,9	0,76
13	Ni mi težko razložiti drugim, kako se počutim.	4,0	1,41

Afektivni odziv

4	Ob gledanju srečnega filma se počutim srečno.	4,5	0,98
9	Ko sem v družbi srečne osebe, se tudi sam/a počutim srečno.	4,7	0,90
14	Ko slišim smeh, se tudi sam/a nasmehnem.	4,7	0,83
16	Dober/a sem v ocenjevanju čustvenih stanj drugih ljudi.	4,6	0,86
19	Razumem čustvene signale drugih ljudi.	4,6	0,86

Emocionalna regulacija

5	Občutki jeze ali nezadovoljstva me hitro minejo.	4,2	1,07
10	Čustvena uravnovešenost me dobro opiše.	4,2	1,09
15*	Prijatelji me vidijo kot muhasto osebo.	3,1	1,07
20	Čustva drugih lahko opazujem, ne da bi bil/a preobremenjen/a z njimi.	3,7	1,08

* Indikatorji 2, 7 in 15 so zarotirani indikatorji.

Mean	Std.	Skewness	Kurtosis	Minimum	Maximum
4,5	0,47	-2,21	10,09	1,9	5,4

Priloga A.3: Srednje vrednosti in standardni odklon indikatorjev izogibovalne navezanosti ter povprečna vrednost izogibovalne navezanosti

Št.		Mean	Std.
1	Svojih najglobljih čustev partnerju/partnerici raje ne razkrivam.	2,7	1,41
3*	Ni mi težko biti v tesnem odnosu s svojim partnerjem/partnerico.	4,8	1,34
5	Opažam, da se pričnem oddaljevati, ko se partner/ica začne zblíževati z mano.	2,4	1,48
7	Ko se želi partner/partnerica zblížiti z mano, mi postane neprijetno.	2,3	1,28
9	Ni se mi prijetno odpreti partnerju/partnerici.	2,5	1,34
11	Želim si zblížiti s partnerjem/partnerico, vendar mi to ne uspeva.	2,4	1,35
13	Nervozen/a postanem, ko se partner/partnerica preveč zblíža z mano.	2,3	1,24
15	S partnerjem/ko mi ni prijetno deliti svojih zasebnih misli in čustev.	2,5	1,40
17	Izogibam se temu, da bi prišel/la res blizu s partnerjem.	2,1	1,15
19*	Ni se mi težko zblížiti s partnerjem.	4,5	1,35
21	Težko si dopustim, da bi bil/a odvisen/a od partnerja.	4,3	1,45
23	Raje se ne zblížam preveč s partnerjem.	2,3	1,37
25*	Partnerju vse zaupam.	4,2	1,43
27*	S partnerjem/partnerico navadno razpravljam o mojih skrbeh in problemih.	4,3	1,26
29*	Ustreza mi odvisnost od partnerja.	2,1	1,23
31*	Partnerja/partnerice mi ni težko prositi za tolažbo, nasvet ali pomoč.	4,7	1,31
33*	Pomaga mi, če se obrnem na partnerja, ko mi je najhuje.	5,1	0,92
35*	Na partnerja/partnerico se obrnem glede mnogih stvari, tudi tolažbe in potrditve.	4,9	1,08

* Indikatorji 3, 19, 25, 27, 29, 31, 33 in 35 so obrnjeni indikatorji.

Mean	Std.	Skewness	Kurtosis	Minimum	Maximum
2,6	0,84	0,36	-0,80	1,2	4,6

Priloga A.4: Srednje vrednosti in standardni odklon indikatorjev izogibovalne navezanosti ter povprečna anksiozne navezanosti

Št.		Mean	Std.
2	Skrbi me, da bom zapuščen/a.	3,3	1,41
4	Moji odnosi z drugimi mi povzročajo veliko skrbi.	3,1	1,60
6	Skrbi me, da partnerju/partnerici ne bo toliko mar do mene, kot je meni do nje/ga.	3,1	1,52
8	Precej me skrbi, da bom partnerja/partnerico izgubila.	3,0	1,51
10	Pogosto si želim, da bi bila čustva, ki jih ima partner/ka do mene, tako močna, kot so moja čustva do nje/ga.	3,5	1,63
12	Pogosto se želim popolnoma zlit s partnerjem/partnerico in to jo/ga včasih prestraši.	2,5	1,38
14	Skrbi me, da bom ostal/a sama.	3,0	1,44
16	Moja želja po tesni bližini včasih ljudi prestraši in jih odvrne od mene.	2,2	1,17

18	Od partnerja potrebujem veliko potrditev, da sem s strani ljubljen/a.	3,8	1,34
20	Včasih se mi zdi, da silim partnerja/partnerico k temu, da pokaže več čustev, več predanosti.	3,1	1,47
22*	Ne skrbi me pogosto, da bom zapuščena.	4,2	1,34
24	Prizadet/a in jezen/a sem, če partnerja/partnerke ne morem pripraviti do tega, da pokaže zanimanje zame.	3,6	1,39
26	Zdi se mi, da se partner/partnerica ne želi zblížati z mano do takšne mere, kot si sam/a želim.	2,6	1,38
28	Ko nisem v razmerju, se počutim nekoliko zaskrbljeno in negotovo.	2,7	1,41
30	Počutim se frustriranega/no, ko partner/partnerka ni toliko z mano, kot bi si želel/a.	3,0	1,34
32	Frustriran/a postanem, če mi partner/partnerica ni na voljo takrat, ko ga potrebujem.	3,5	1,29
34	Če mi partner/partnerica nasprotuje, se počutim zelo slabo glede same/ga sebe.	3,1	1,23
36	Ko partner/partnerica preživlja čas brez mene, mu/ji to zamerim.	1,9	1,07

* Indikator 22 je obrnjen indikator.

Mean	Std.	Skewness	Kurtosis	Minimum	Maximum
3,0	0,90	0,14	-0,86	1,2	4,8

Priloga A.5: Srednje vrednosti in standardni odklon indikatorjev narcističnosti ter povprečna vrednost narcističnosti

Št.		Mean	Std.
1	Ugaja mi, ko sem v središču pozornosti.	3,7	1,23
2*	Navadno sem deležen/a spoštovanja, ki si ga zaslužim.	4,4	0,94
3*	Sem tak/a, kot vsi ostali.	2,9	1,20
4	Mislím, da sem nekaj posebnega.	3,8	1,21
5	Rad/a imam avtoriteto nad drugimi.	3,2	1,37
6*	Včasih ne vem najbolje, kaj počnem.	3,8	1,25
7*	Biti avtoriteta mi ne pomeni veliko.	3,9	1,32
8	Vsakega lahko prepričam v tisto, kar hočem.	3,1	1,15
9	Veliko pričakujem od drugih ljudi.	4,0	1,28
10*	Včasih mi je nerodno, ko me ljudje pohvalijo.	4,3	1,22
11	Z lahkoto manipuliram z ljudmi.	2,6	1,25
12	Sem takšen/a, da se rada pohvalim, če dobim priložnost za to.	3,1	1,37
13*	Raje se zlijem z množico, kot da sem v središču pozornosti.	3,9	1,23
14*	Včasih povem tudi kakšno dobro zgodbo.	4,6	0,93
15	Sem bolj sposoben/a od drugih ljudi.	3,5	1,16
16*	Upam, da bom v življenju uspešen/a, čeprav nisem povsem prepričan/a v to.	4,9	1,11

* Indikatorji 2, 3, 6, 7, 10, 13, 14, 16 so obrnjeni indikatorji.

Mean	Std.	Skewness	Kurtosis	Min.	Maks.
3,2	0,50	-0,13	1,33	1,6	4,5

Priloga A.6: Srednje vrednosti in standardni odklon indikatorjev prepričanja, da je svet nevaren

Št.		Mean	Std.
1*	Ne zdi se mi, da bi stvari postajale vedno bolj nevarne in kaotične, čeprav lahko tako zgleda. Vsako časovno obdobje ima svoje probleme in dan danes ima posameznik vseeno več možnosti za varno in mirno življenje.	3,6	1,31
2	Vsi znaki kažejo, da lahko med nami vsak čas izbruhne kaos in anarhija.	3,8	1,24
3	V naši družbi je veliko nevarnih ljudi, ki bi nekoga napadli brez kakršnega koli razloga, iz gole hudobije.	3,8	1,29
4*	Čeprav lahko poslušamo o različnih oblikah kriminala na ulicah, ni tega nič več, kot ga je bilo včasih.	3,5	1,26
5*	Če je oseba vsaj malo previdna, se ji ne more zgoditi nič slabega. Ne živimo v nevarnem svetu.	3,2	1,36
6	Ker postaja družba vsak dan bolj brezpravna in živalska, je verjetnost da bo nekdo oropan, napaden ali celo umorjen, vedno večja.	3,5	1,27
7*	Znanje in izkušnje mi pravijo, da je družbeni svet, v katerem živimo, relativno varen in stabilen, ljudje pa so v osnovi dobri.	3,7	1,19
8	Zdi se, da je vsako leto manj resnično spoštljivih ljudi in vedno več takih brez kakršne koli morale, ki ogrožajo vse ostale.	4,2	1,11
9*	Konec sveta se nam ne približuje. Tisti, ki menijo, da bodo potresi, vojna, lakota ali zlobne sile uničile svet, so resnično nespametni.	3,9	1,27
10	Moje znanje in izkušnje mi pravijo, da je družbeni svet v katerem živimo, v osnovi nevaren in nepredvidljiv. Zlobni ljudje ogrožajo vrednote in način življenja dobrih ljudi.	3,3	1,23

* Indikatorji 1, 4, 5, 7 in 9 so zarotirani indikatorji.

Mean	Std.	Skewness	Kurtosis	Min.	Maks.
3,6	0,77	-0,17	-0,32	1,40	5,30

Priloga A.7: Srednje vrednosti in standardni odklon indikatorjev prepričanja, da je svet kompetitivna džungla

Št.		Mean	Std.
1	Zmagati ni najpomembnejša, ampak edina stvar.	2,5	1,32
2*	Najboljši način vodenja skupine je s prijaznostjo, uvidevnostjo in s tem, da jih ne tretiraš kot podrejene osebe, ampak kot kolege.	4,8	1,04
3	Če sta za doseg cilja potreba hladnokrvnost in maščevalnost, je upravičeno tako ravnati.	2,2	1,14
4*	“Boj za obstanek” ni vodilo našega življenja. Sočutje in moralni zakoni bi morali biti naše vodilo.	4,8	1,21
5	Največjo vrednost v življenju imajo denar, bogastvo in luksuz.	1,9	1,05

6*	Imeti spoštljive medosebne odnose je v življenju veliko bolj pomembno kot imeti moč in denar.	5,2	0,97
7	Na tem svetu je človek človeku volk, zato moraš biti brezobziren in neusmiljen.	2,2	1,07
8	Večina ljudi te bo prej ali slej ogoljufala, zato moraš tudi ti ob prvi priliki tako ravnati.	2,0	1,13
9	Znanje in izkušnje mi pravijo, da je družbeni svet, v katerem živimo, v osnovi "tekmovalna džungla", kjer le najmočnejši zmaga in preživi. Z močjo, premoženjem in zmagovanjem, dosežeš vse, kar hočeš.	3,0	1,25
10*	Večino ljudi je vrednih zaupanja, če le imaš vero v njih.	3,8	1,36
11*	Družbo lahko ustvarimo na temeljih nesebičnega sodelovanja in velikodušni pomoči drug drugemu, in ne na osnovi tekmovalnosti ter grabežljivosti.	4,7	1,14
12	Če imaš v določeni situaciji moč, bi jo moral brezpogojno uporabiti tako, da dosežeš svoje.	2,9	1,33
13*	Bolje je biti ljubljen kot da se te bojijo.	5,1	1,09

* Indikatorji 2, 4, 6, 10, 11 in 13 so obrnjeni indikatorji.

Mean	Std.	Skewness	Kurtosis	Minimum	Maximum
2,32	0,70	0,73	0,87	1,15	4,92

Priloga A.8: Primerjava srednjih vrednosti empatičnosti glede na demografske spremenljivke

empatičnost * spol

Report

empatičnost

spol	Mean	N	Std. Deviation	Variance
moški	4,2904	26	,68644	,471
ženski	4,5734	79	,35281	,124
Total	4,5033	105	,47085	,222

ANOVA Table^a

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
empatičnost * spol	Between Groups (Combined)	1,567	1	1,567	7,511	,007
	Within Groups	21,489	103	,209		
	Total	23,056	104			

Measures of Association

	Eta	Eta Squared
empatičnost * spol	,261	,068

empatičnost * starost

Report

empatičnost

starost	Mean	N	Std. Deviation	Variance
20,00	4,6900	5	,40835	,167
21,00	4,4500	5	,36056	,130
22,00	4,5600	5	,48140	,232
23,00	4,6400	10	,31340	,098
24,00	4,5000	15	,34382	,118
25,00	4,5875	16	,25723	,066
26,00	4,5780	25	,27804	,077
27,00	4,4455	11	,71395	,510
28,00	4,1500	6	1,18659	1,408
29,00	4,1750	4	,52042	,271
30,00	3,9250	2	,10607	,011
32,00	4,2500	1	,	,00
Total	4,5033	105	,47085	,222

ANOVA Table

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
(Combined)		2,594	11	,236	1,072	,392
empatičnost * starost	Between Groups	1,119	1	1,119	5,084	,026
	Linearity	1,476	10	,148	,671	,749
	Deviation from Linearity					
	Within Groups	20.462	93	,220		
Total		23.056	104			

Measures of Association

	R	R Squared	Eta	Eta Squared
empatičnost * starost	-,220	,049	,335	,113

empatičnost * tip_naselja

Report

empatičnost

tip_naselja	Mean	N	Std. Deviation	Variance
vaško	4,5231	26	,46481	,216
primestno	4,4595	21	,52550	,276
mestno	4,5103	58	,46034	,212
Total	4,5033	105	,47085	,222

ANOVA Table

			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
(Combined)			,053	2	,027	,118	.889
empatičnost * tip_naselja	Between	Linearity	,000	1	,000	,001	.979
	Groups	Deviation from Linearity	,053	1	,053	,236	.628
	Within	Groups	23.003	102	,226		
Total			23.056	104			

Measures of Association

	R	R Squared	Eta	Eta Squared
empatičnost * tip_naselja	-,003	,000	,048	,002

empatičnost * religioznost**Report**

empatičnost

religioznost	Mean	N	Std. Deviation	Variance
nisem veren	4,4771	48	,55801	,311
malo veren	4,5262	21	,40639	,165
srednje veren	4,5038	13	,46299	,214
veren	4,5357	21	,35041	,123
zelo veren	4,5500	2	,14142	,020
Total	4,5033	105	,47085	,222

ANOVA Table

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
(Combined)		,070	4	,018	,077	,989
empatičnost * religioznost	Between Groups	,052	1	,052	,228	,634
	Deviation from Linearity	,018	3	,006	,026	,994
	Within Groups	22,986	100	,230		
Total		23,056	104			

Measures of Association

	R	R Squared	Eta	Eta Squared
empatičnost * religioznost	,048	,002	,055	,003

empatičnost * izob_pop**Report**

empatičnost

izob_pop	Mean	N	Std. Deviation	Variance
zaključena štiriletna srednja šola ali manj	4,6000	7	,15275	,023

zaključena višja šola, visoka šola ali univerzitetni program 1. bolonjske stopnje	4,7125	12	,28614	,082
zaključen univerzitetni program (po starem sistemu), program 2. bolonjske stopnje ali več	4,3114	22	,78193	,611
študiram na višji šoli, visoki šoli ali univerzitetnem programu 1. bolonjske stopnje	4,5119	42	,35627	,127
študiram na univerzitetnem programu (po starem sistemu), programu 2. bolonjske stopnje ali več	4,5341	22	,34826	,121
Total	4,5033	105	,47085	,222

ANOVA Table

			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
(Combined)			1,425	4	,356	1,647	.168
empatičnost izob_pop	Between	Linearity	,034	1	,034	,157	.692
	* Groups	Deviation from Linearity	1,391	3	,464	2,144	.099
	Within	Groups	21.631	100	,216		
Total			23.056	104			

Measures of Association

	R	R Squared	Eta	Eta Squared
empatičnost * izob_pop	-,038	,001	,249	,062

Priloga A.9: Korelacijska matrika

	1	2	3	4	5	6
--	---	---	---	---	---	---

1 Empatičnost	Pearson Correlation	1	-,465**	-,316**	-,228*	-,192*	-,552**
	Sig. (2-tailed)		,000	,001	,019	,050	,000
2 Izogibovalna navezanost	Pearson Correlation	-,465**	1	,436**	,223*	,143	,473**
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,022	,147	,000
3 Anksiozna navezanost	Pearson Correlation	-,316**	,436**	1	,260**	,340**	,391**
	Sig. (2-tailed)	,001	,000		,007	,000	,000
4 Narcisističnost	Pearson Correlation	-,228*	,223*	,260**	1	,090	,413**
	Sig. (2-tailed)	,019	,022	,007		,362	,000
5 Prepričanje, da je svet nevaren	Pearson Correlation	-,192*	,143	,340**	,090	1	,346**
	Sig. (2-tailed)	,050	,147	,000	,362		,000
6 Prepričanje, da je svet kompetitivna džungla	Pearson Correlation	-,552**	,473**	,391**	,413**	,346**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	

** . Korelacija je statistično značilna pri 0.01 stopnji tveganja (2-tailed).

* . Korelacija je statistično značilna pri 0.05 stopnji tveganja (2-tailed).

Priloga A.10: Regresijska analiza z demografskimi spremenljivkami

Variables Entered/Removed^a

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	religioznost, starost, izob_pop, tip_naselja, spol ^b	.	Enter

a. Dependent Variable: empatičnost

b. All requested variables entered.

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,311 ^a	,097	,051	,45869

a. Predictors: (Constant), religioznost, starost, izob_pop, tip_naselja, spol

b. Dependent Variable: empatičnost

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	2,227	5	,445	2,117	,070 ^b
	Residual	20,829	99	,210		
	Total	23,056	104			

a. Dependent Variable: empatičnost

b. Predictors: (Constant), religioznost, starost, izob_pop, tip_naselja, spol

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 (Constant)	4,922	,621		7,933	,000
1 izob_pop	-,034	,040	-,083	-,856	,394
1 spol	,239	,112	,220	2,137	,035
1 starost	-,031	,020	-,158	-1,562	,121
1 tip_naselja	,019	,055	,034	,347	,729
1 religioznost	,010	,038	,026	,257	,798

a. Dependent Variable: empatičnost

Priloga A.11: Regresijska analiza s spremenljivkami prepričanje, da je svet kompetitivna džungla, prepričanje o tem, da je svet nevaren, narcisističnost in izogibovalna navezanost

Variables Entered/Removed^a

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	prepričanje, da je svet kompetitivna džungla, prepričanje o tem, da je svet nevaren, narcisističnost, anksiozna navezanost, izogibovalna navezanost ^b		Enter

a. Dependent Variable: empatičnost

b. All requested variables entered.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,600 ^a	,360	,328	,38609

a. Predictors: (Constant), prepričanje, da je svet kompetitivna džungla, prepričanje o tem, da je svet nevaren, narcisističnost, anksiozna navezanost, izogibovalna navezanost

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	8,299	5	1,660	11,135	,000 ^b
	Residual	14,757	99	,149		
	Total	23,056	104			

a. Dependent Variable: empatičnost

b. Predictors: (Constant), prepričanje, da je svet kompetitivna džungla, prepričanje o tem, da je svet nevaren, narcisističnost, anksiozna navezanost, izogibovalna navezanost

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		

	(Constant)	5.547	.293		18.936	.000
	izogibovalna navezanost	-.138	.054	-.248	-2.566	.012
	anksiozna navezanost	-.025	.050	-.048	-.500	.618
1	narcisističnost	.014	.084	.014	.162	.871
	prepričanje o tem, da je svet nevaren	.003	.054	.005	.057	.955
	prepričanje, da je svet kompetitivna džungla	-.285	.070	-.424	-4.090	.000

a. Dependent Variable: empatičnost

Priloga B: OPREDELITEV DIMENZIJ LESTVICE EMPATIČNOSTI (EAI)

Gardes in drugi (2011) so predhodno oblikovali lestvico EAI z 50 indikatorji, kasneje pa so jo Lietz in drugi (2011) skrčili na 17 indikatorjev.

Avtorji trdijo, da je celotna razsežnost empatije ni omejena zgolj na čutenje, ampak da doseže višek z odločitvijo kaj z vzbujenimi empatičnimi čustvi in mislimi narediti. Razvijejo celosten okvir empatije, ki je sestavljen iz treh komponent: 1) afektivni odziv na čustva in dejanja drugega; 2) kognitivno procesiranje afektivnega odziva in perspektiv drugega; in 3) zavestno odločitev za zavzemanje empatičnega dejanja, ki bi ji lahko rekli tudi akcijska komponenta.

Afektiven odziv predelijo kot nenamereno psihološko in čustveno reakcijo, sproženo s tem, ko smo izpostavljeni zunanjim dogodkom in dražljajem, pa naj bo to opazovanje osebe, gledanje filma, branje knjige itd. V tem oziru govorimo o zrcaljenju oz. za sposobnost zrcaljenja in natančne identifikacije čustva v tem okolju. Afektivni odziv ni sočutje, skrb ali osebna stiska, lahko pa privede do omenjenih pojavov.

Kognitivno procesiranje je podzavesno zrcaljenje čustev in namer drugega. Gre za nameren proces, pri katerem so potrebne zadostne mentalne veščine, da lahko psihološke občutke drugega in misli, ki jih je vzbudilo zrcaljenje, interpretiramo. Tako *samozavedanje*, *zavzemanje perspektiv* in *emocionalna regulacija* so del kognitivnega procesiranja.

Zavzemanje perspektiv drugega pomeni mentalno fleksibilnost, to da si lahko predstavljamo, kako je biti v določeni situaciji, ter to, da smo odprti do različnih pogledov in perspektiv.

Emocionalna regulacija je notranja sposobnost spreminjanja in nadzorovanja lastnih čustvenih izkustev, ki se pojavijo z zrcaljenjem drugega. Omogoča nam, da nas čustva opazovane osebe ne preplavijo, ter da s tem čustvena okužba s tem ne privede do osebne stiske oz. čustvene izčrpanosti.

Samozavedanje je zmožnost sočasne identifikacije z drugimi, brez da bi pri tem prišlo do zmede med sabo in drugim. Pri tem gre za ohranjanje jasnih meja med lastnimi čustvi in mislimi ter tistimi nekoga drugega.

Zavestno odločanje pomeni empatično dejanje oz predstavlja akcijsko dimenzijo. To, da empatično razumemo druge pomeni, da vstopimo v njihovo situacijo, s čimer posledično odkrijemo njihova čustva, zaznava situacijske neenakosti pa lahko pri tem poraste do take mere, da privede do akcije, ki je v osnovi naravnana pozitivno.

Priloga C: ANKETA

Q1 - Ljudje se razlikujemo po moči in sposobnosti zaznavanja lastnih čustev in čustev drugih.

Pozorno preberi spodnje trditve in na lestvici od 1 do 6 označi, kako pogosto je vsaka izmed trditev značilna zate. Ali posamezna trditev nikoli ne velja, zelo redko velja, redko velja, občasno velja, zelo pogosto velja ali vedno velja zate? V vsaki vrstici označi 1 izbrani odgovor.

	1 Nikoli	2 Zelo redko	3 Redko	4 Občasno	5 Pogosto	6 Vedno
Lahko si predstavljam, kako je biti v koži nekoga drugega.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Če je oseba revna, menim, da je to posledica slabih osebnih izbir.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Zavedam se svojih misli.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ob gledanju srečnega filma se počutim srečno.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Občutki jeze ali nezadovoljstva me hitro minejo.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ko imam drugačno mnenje od druge osebe, mi je v redu s tem, da vsak ostane pri svojem mnenju.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Menim, da je brezposelnost predvsem posledica individualnega neuspeha.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Znam razločiti med občutki nekoga drugega in tistimi, ki jih občutim sam.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ko sem v družbi srečne osebe, se tudi sam/a počutim srečno.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1 Nikoli	2 Zelo redko	3 Redko	4 Občasno	5 Pogosto	6 Vedno
Čustvena uravnovešenost me dobro opiše.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ob dobro napisani knjigi si lahko predstavljam, kako se določen lik počuti.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ni mi težko priskočiti na pomoč pripadnikom drugih narodov, ki živijo v Sloveniji.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ni mi težko razložiti drugim, kako se počutim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ko slišim smeh, se tudi sam/a nasmehnem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Prijatelji me vidijo kot muhasto osebo.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dober/a sem v ocenjevanju čustvenih stanj drugih ljudi.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Moje stališče in stališče nekoga drugega lahko upoštevam sočasno.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Menim, da potrebujejo istospolno usmerjene osebe več državne podpore.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Razumem čustvene signale drugih ljudi.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Čustva drugih lahko opazujem, ne da bi bil/a preobremenjen/a z njimi.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q2 -

Spodnje trditve se nanašajo na tvoja emocionalna intimna razmerja.

Zanima me, kako doživljaš razmerja na splošno in ne samo, kako doživljaš trenutno razmerje. V primeru, da še nikoli niste imeli/a razmerja, oceni kako doživljaš odnose z

najboljšim/šo prijateljem/prijateljico oz. osebo, ki ti je najbolj blizu.

Naprašam te, da na lestvici od 1 (sploh se ne strinjam) do 6 (povsem se strinjam) oceniš, v kolikšni meri se strinjaš s spodnjimi trditvami. V vsaki vrstici označi 1 izbrani odgovor.

	1 Sploh se ne strinjam	2 Se ne strinjam	3 Delno se ne strinjam	4 Delno se strinjam	5 Se strinjam	6 Povsem se strinjam
Svojih najglobljih čustev partnerju/partnerici raje ne razkrivam.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrbi me, da bom zapuščen/a.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ni mi težko biti v tesnem odnosu s svojim partnerjem/partnerico.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Moji odnosi z drugimi mi povzročajo veliko skrbi.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Opažam, da se pričnem oddaljevati, ko se partner/ica začne zbliževati z mano.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrbi me, da partnerju/partnerici ne bo toliko mar do mene, kot je meni do nje/ga.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ko se želi partner/partnerica zbližati z mano, mi postane neprijetno.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Precej me skrbi, da bom partnerja/partnerico izgubila.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ni se mi prijetno odpreti partnerju/partnerici.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pogosto si želim, da bi bila čustva, ki jih ima partner/ka do mene, tako močna, kot so moja čustva do nje/ga.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1 Sploh se ne strinjam	2 Se ne strinjam	3 Delno se ne strinjam	4 Delno se strinjam	5 Se strinjam	6 Povsem se strinjam
Želim si zblížiti s partnerjem/partnerico, vendar mi to ne uspeva.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pogosto se želim popolnoma zlit s partnerjem/partnerico in to jo/ga včasih prestraši.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nervozen/a postanem, ko se partner/partnerica preveč zblíža z mano.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skrbi me, da bom ostal/a sama.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
S partnerjem/ko mi ni prijetno deliti svojih zasebnih misli in čustev.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Moja želja po tesni bližini včasih ljudi prestraši in jih odvrne od mene.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Izogibam se temu, da bi prišel/la res blizu s partnerjem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Od partnerja potrebujem veliko potrditev, da sem s strani ljubljen/a.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ni se mi težko zblížiti s partnerjem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Včasih se mi zdi, da silim partnerja/partnerico k temu, da pokaže več čustev, več predanosti.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Težko si dopustim, da bi bil/a odvisen/a od partnerja.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ne skrbi me pogosto, da bom zapuščena.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Raje se ne zblížam preveč s partnerjem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1Sploh se ne strinjam	2Se ne strinjam	3Delno se ne strinjam	4Delno se strinjam	5Se strinjam	6Povsem se strinjam
Prizadet/a in jezen/a sem, če partnerja/partnerke ne morem pripraviti do tega, da pokaže zanimanje zame.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Partnerju vse zaupam.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Zdi se mi, da se partner/partnerica ne želi zblížati z mano do takšne mere, kot si sam/a želim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
S partnerjem/partnerico navadno razpravljam o mojih skrbeh in problemih.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ko nisem v razmerju, se počutim nekoliko zaskrbljeno in negotovo.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ustreza mi odvisnost od partnerja.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Počutim se frustriranega/no, ko partner/partnerka ni toliko z mano, kot bi si želel/a.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Partnerja/partnerice mi ni težko prositi za tolažbo, nasvet ali pomoč.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Frustriran/a postanem, če mi partner/partnerica ni na voljo takrat, ko ga potrebujem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pomaga mi, če se obrnem na partnerja, ko mi je najhuje.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1 Sploh se ne strinjam	2 Se ne strinjam	3 Delno se ne strinjam	4 Delno se strinjam	5 Se strinjam	6 Povsem se strinjam
Če mi partner/partnerica nasprotuje, se počutim zelo slabo glede same/ga sebe.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Na partnerja/partnerico se obrnem glede mnogih stvari, tudi tolažbe in potrditve.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ko partner/partnerica preživlja čas brez mene, mu/ji to zamerim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q3 - Našteti je nekaj trditvev, značilnih za določene osebnostne lastnosti posameznikov. Naprošam te, da na lestvici od 1 (sploh ne velja) do 6 (povsem velja) oceniš, v kolikšni meri spodnje trditve veljajo zate. V vsaki vrstici označi 1 izbrani odgovor.

	Sploh ne velja	Ne velja	Delno ne velja	Delno velja	Velja	Povsem velja
Ugaja mi, ko sem v središču pozornosti.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Navadno sem deležen/a spoštovanja, ki si ga zaslužim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sem tak/a, kot vsi ostali.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mislím, da sem nekaj posebnega.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rad/a imam avtoriteto nad drugimi.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Včasih ne vem najbolje, kaj počnem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Biti avtoriteta mi ne pomeni veliko.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vsakega lahko prepričam v tisto, kar hočem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Veliko pričakujem od drugih ljudi.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	Sploh ne velja	Ne velja	Delno ne velja	Delno velja	Velja	Povsem velja
Včasih mi je nerodno, ko me ljudje pohvalijo.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Z lahkoto manipuliram z ljudmi.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sem takšen/a, da se rada pohvalim, če dobim priložnost za to.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Raje se zlijem z množico, kot da sem v središču pozornosti.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Včasih povem tudi kakšno dobro zgodbo.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sem bolj sposoben/a od drugih ljudi.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Upam, da bom v življenju uspešen/a, čeprav nisem povsem prepričan/a v to.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q4 - Ljudje imamo različna poglede na svet in družbo, v kateri živimo. Spodaj je naštetih nekaj trditvev, ki se nanašajo na posameznikova prepričanja o varnosti trenutnega družbenega sveta. Naprošam te, da na lestvici od 1 (sploh se ne strinjam) do 6 (povsem se strinjam) oceniš, v kolikšni meri se strinjaš s spodnjimi trditvami. V vsaki vrstici označi 1 izbrani odgovor.

	1 Sploh se ne strinjam	2 Se ne strinjam	3 Delno se ne strinjam	4 Delno se strinjam	5 Se strinjam	6 Povsem se strinjam
Ne zdi se mi, da bi stvari postajale vedno bolj nevarne in kaotične, čeprav lahko tako zgleda. Vsako časovno obdobje ima svoje probleme in dandanes ima posameznik vseeno več možnosti za varno in mirno življenje.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1 Sploh se ne strinjam	2 Se ne strinjam	3 Delno se ne strinjam	4 Delno se strinjam	5 Se strinjam	6 Povsem se strinjam
Vsi znaki kažejo, da lahko med nami vsak čas izbruhne kaos in anarhija.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
V naši družbi je veliko nevarnih ljudi, ki bi nekoga napadli brez kakršnega koli razloga, iz gole hudobije.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Čeprav lahko poslušamo o različnih oblikah kriminala na ulicah, ni tega nič več, kot ga je bilo včasih.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Če je oseba vsaj malo previdna, se ji ne more zgoditi nič slabega. Ne živimo v nevarnem svetu.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ker postaja družba vsak dan bolj brezpravna in živalska, je verjetnost da bo nekdo oropan, napaden ali celo umorjen, vedno večja.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Znanje in izkušnje mi pravijo, da je družbeni svet, v katerem živimo, relativno varen in stabilen, ljudje pa so v osnovi dobri.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Zdi se, da je vsako leto manj resnično spoštljivih ljudi in vedno več takih brez kakršne koli morale, ki ogrožajo vse ostale.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1 Sploh se ne strinjam	2 Se ne strinjam	3 Delno se ne strinjam	4 Delno se strinjam	5 Se strinjam	6 Povsem se strinjam
Konec sveta se nam ne približuje. Tisti, ki menijo, da bodo potresi, vojna, lakota ali zlobne sile uničile svet, so resnično nespametni.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Moje znanje in izkušnje mi pravijo, da je družbeni svet v katerem živimo, v osnovi nevaren in nepredvidljiv.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Zlobni ljudje ogrožajo vrednote in način življenja dobrih ljudi.						

Q5 - Tudi spodnje trditve se nanašajo na določena posemeznikova prepričanja o svetu in družbi, v kateri smo vpleteni. Naprošam te, da tudi tukaj na lestvici od 1 (sploh se ne strinjam) do 6 (povsem se strinjam) oceniš, v kolikšni meri se strinjaš z naštetimi trditvami. V vsaki vrstici označi 1 izbrani odgovor.

	1 Sploh se ne strinjam	2 Se ne strinjam	3 Delno se ne strinjam	4 Delno se strinjam	5 Se strinjam	6 Povsem se strinjam
Zmagati ni najpomembnejša, ampak edina stvar.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Najboljši način vodenja skupine je s prijaznostjo, uvidevnostjo in s tem, da jih ne tretiraš kot podrejene osebe, ampak kot kolege.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Če sta za dosego cilja potreba hladnokrvnost in maščevalnost, je upravičeno tako ravnati.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1 Sploh se ne strinjam	2 Se ne strinjam	3 Delno se ne strinjam	4 Delno se strinjam	5 Se strinjam	6 Povsem se strinjam
“Boj za obstanek” ni vodilo našega življenja. Sočutje in moralni zakoni bi morali biti naše vodilo.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Največjo vrednost v življenju imajo denar, bogastvo in luksuz.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Imeti spoštljive medosebne odnose je v življenju veliko bolj pomembno kot imeti moč in denar.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Na tem svetu je človek človeku volk, zato moraš biti brezobziren in neusmiljen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Večina ljudi te bo prej ali slej ogoljufala, zato moraš tudi ti ob prvi priliki tako ravnati.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Znanje in izkušnje mi pravijo, da je družbeni svet, v katerem živimo, v osnovi “tekmovalna džungla”, kjer le najmočnejši zmaga in preživi. Z močjo, premoženjem in zmagovanjem, dosežeš vse, kar hočeš.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Večino ljudi je vrednih zaupanja, če le imaš vero v njih.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	1 Sploh se ne strinjam	2 Se ne strinjam	3 Delno se ne strinjam	4 Delno se strinjam	5 Se strinjam	6 Povsem se strinjam
Družbo lahko ustvarimo na temeljih nesebičnega sodelovanja in velikodušni pomoči drug drugemu, in ne na osnovi tekmovalnosti ter grabežljivosti.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Če imaš v določeni situaciji moč, bi jo moral brezpogojno uporabiti tako, da dosežeš svoje.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bolje je biti ljubljen kot da se te bojijo.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q6 - Spol:

- Moški
 Ženski

Q7 - Koliko ste stari?

Q8 - Tip naselja vašega stalnega prebivališča:

- vaško
 primestno
 mestno

Q9 - Na lestvici od 1 do 5 oceni, za kako vernega/verno se sam/a opredeljuješ:

Vprašanje se nanaša na vašo osebno religioznost, pri čemer sama vrsta veroizpovedne pripadnosti nima ključne vloge.

	1 Nisem veren	2 Malo veren	3 Srednje veren	4 Veren	5 Zelo veren
Vpišite besedilo odgovora 1	☐	☐	☐	☐	☐

Q10 - Zadnje vprašanje se nanaša na vašo formalno izobrazbo. V kolikor se ne šolate več oz. ste s šolanjem zaključili, označite eno izmed prvih 5 možnosti, v kolikor pa se še vedno

šolate, označite eno izmed zadnjih 4 možnosti.

- zaključena osnovna šolana ali manj
- zaključena poklicna šola
- zaključena štiriletna srednja šola
- zaključena višja šola
- zaključen visokošolski ali univerzitetni program 1. bolonjske stopnje
- zaključen univerzitetni program (po starem sistemu) ali program 2. bolonjske stopnje (magisterij)
- zaključen znanstveni magisterij ali specializacija po univerzitetnem programu
- študiram na višji šoli
- študiram na visokošolskem ali univerzitetnem programu 1. bolonjske stopnje
- študiram na univerzitetnem programu (po starem sistemu) ali programu 2. bolonjske stopnje (magisterij)
- Drugo: